

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Uroš Esih

Mentor: asistent dr. Milan Brglez

**TEORIJE MEDNARODNIH ODNOSOV: TEORETSKE RAZPRAVE,
KI SO OBLIKOVALE DISCIPLINO O MEDNARODNIH ODNOSIH**

Diplomsko delo

Ljubljana 2006

POVZETEK

Teorije mednarodnih odnosov: teoretske razprave, ki so oblikovale disciplino o mednarodnih odnosih

Velike razprave so, kljub številnim pomanjkljivostim, najbolj uveljavljen način podajanja teoretske zgodovine oziroma zgodovine teoretične misli v akademski disciplini mednarodni odnosi. Navkljub nesoglasjem, koliko razprav je potekalo v disciplini, je najpogostejše stališče, da so bile štiri, ki ga zastopamo tudi v nalogi. V obdobju vzpostavljanja mednarodnih odnosov kot discipline v dvajsetih letih prejšnjega stoletja je potekala razprava med idealisti in realisti, po II. svetovni vojni in v šestdesetih letih smo bili priča razpravi med tradicionalisti, ki so jih sestavljali pripadniki obeh pristopov iz prve razprave, in behavioristi, ki so postavljali znanost o mednarodnih odnosih na pozitivistične temelje. Sedemdeseta in začetek osemdesetih so čas interparadigmalne razprave med realizmom, liberalizmom in strukturalizmom. V tem času pride do transformacije realizma in liberalizma v neorealizem in neoliberalizem, s tem pa do njunega poenotenja, ki rezultira v neo-neo sintezi. Slednja predstavlja racionalistični pristop v četrti razpravi, ki se začne konec osemdesetih let in traja še danes, nasproti pa mu stojijo reflektivistični pristopi. V vmesnem polju pa najdemo družbeni konstruktivizem, ki se ponuja kot most med njima.

Ključne besede: mednarodni odnosi, teorija, teoretske razprave

SUMMARY

Theories of international relations: theoretical debates that formed International Relations

Despite their deficiencies, Great debates are the most established and commonly accepted way to present theoretical history in International Relations. In spite of dissent views as to how many Great debates actually took place, the prevalent opinion, which is also accordant to our point of view, states that there were four of them. In the interwar period when International Relations were established, the first Great debate between idealists and realists took place, after second World war and in the sixties followed the debate between traditionalists comprised of both protagonists from the first debate versus behaviourists who aimed to found international relations science on positivistic grounds. Realism, liberalism and structuralism comprised triangular structure of the third or interparadigmatic debate in the seventies and the first half of the eighties. At that period, realism underwent transformation into neorealism and similarly liberalism into neoliberalism. The result of that transformation was the approximation of both approaches that culminated in the so called neo-neo synthesis which represents the rationalistic approach in the current fourth debate. The opposite or reflective side covers a wide range of approaches based on non/anti-positivistic epistemologies. In the middle ground, social constructivism tries to bridge the gap between the two.

Keywords: International Relations, theory, Great debates

KAZALO

SEZNAM TABEL IN SKIC	5
UVOD	6
1. TEMELJNI KONCEPTI IN POJMI	9
1.1 O POJMU SAMEM	9
1.2 MEDNARODNI ODNOSI	9
1.3 POSTMODERNIZEM	11
2. PRVA RAZPRAVA V MEDNARODNIH ODNOSIH	16
2.1 PREDZGODOVINA IN ČASOVNA UMESTITEV PRVE RAZPRAVE	16
2.2 IDEALIZEM V OKVIRU LIBERALNE TRADICIJE	17
2.3 PRVA RAZPRAVA IZ ZORNEGA KOTA REALISTOV	19
2.4 REVIZIJA PRVE RAZPRAVE	20
2.5 REALIZEM	22
2.5.1 <i>O izvoru realizma</i>	22
2.5.2 <i>Bistvo realizma</i>	24
2.5.3 <i>Še o realizmu na splošno</i>	25
3. DRUGA RAZPRAVA V MEDNARODNIH ODNOSIH	28

3.1 DRUGA RAZPRAVA V KONTEKSTU PRODORA POZITIVIZMA.....	28
3.2 VSEBINSKI POUČENI DRUGE RAZPRAVE.....	30
3.3 ANGLEŠKA ŠOLA MEDNARODNIH ODNOSOV.....	32
4. TRETJA RAZPRAVA V MEDNARODNIH ODNOSIH.....	35
4.1 INTERPARADIGMALNA RAZPRAVA.....	35
4.2 NEOREALIZEM.....	39
4.3 RAZPRAVA MED NEOREALIZMOM IN NEOLIBERALIZMOM.....	40
5. ČETRTO RAZPRAVA V MEDNARODNIH ODNOSIH.....	43
5.1 ČETRTO RAZPRAVA V LUČI EPISTEMOLOŠKIH DELITEV.....	43
5.2 FEMINISTIČNI PRISTOPI V MEDNARODNIH ODNOSIH.....	46
5.2.1 Zgodovina feminističnih pristopov v mednarodnih odnosih.....	46
5.2.2 Opredelitev spola.....	48
5.2.3 Klasifikacija in kratek oris feminističnih pristopov.....	49
5.2.4 Feministična reformulacija šestih načel realizma.....	51
5.2.5 Nekaj primerov feministične analize.....	52
5.2.6 Odzivi in kritike.....	53
ZAKLJUČEK.....	55
UPORABLJENI VIRI.....	57

SEZNAM TABEL IN SKIC

Tabela 4.1: Primerjava med pristopi v interparadigmalni razpravi	38
Tabela 5.2: Predmet štirih razprav	47
Skica 4.1: Interparadigmalna razprava	37
Skica 4.2: Prehod iz interparadigmalne v četrto razpravo skozi neo-neo sintezo	42
Skica 5.3: Teorija mednarodnih odnosov ob koncu devetdesetih	45

UVOD

Temeljni motiv, zakaj sem se lotil pričujoče teme diplomske naloge, je enostavno to, da se lotim tega, kar je bilo tekom študija politologije na FDV, smeri mednarodni odnosi, odsotno, oziroma v najboljšem primeru zanemarjeno. Govorim seveda o teoriji, vendar kot bomo videli v nadaljevanju, ko govorimo o teoriji v akademski disciplini mednarodni odnosi, je ustrezneje govoriti o teoriji v množini, o teorijah ali natančneje teoretskih pristopih. Slednja dva pojma v nadaljevanju uporabljam izmenično kot pojma, med katera je, po mojem mnenju, težko zarezati pomensko razliko. V nalogi se ne bom loteval vprašanja razlik med njima, kakor tudi ne njunih natančnih definicij, saj smatram, da to vsebinsko presega okvir zastavljene naloge. Kot se bo izkazalo v nadaljevanju, disciplino mednarodni odnosi sestavljajo, tudi zgodovinsko gledano, teoretski pristopi, ne zgolj ena vseobsegajoča in vsepojasnjujoča globalna teorija, kot je to značilno za teoretske pristope v naravoslovnih vedah, ki bi imela trajni mandat reprezentacije discipline navznoter in navzven nasproti ostalim družbenim in naravoslovnim vedam. To pa seveda še ne pomeni, da posamezni teoretski pristopi niso imeli oziroma nimajo zgoraj omenjenih hegemonskih pretenzij v disciplini.

Disciplino mednarodnih odnosov razumem kot konstelacijo teoretskih pristopov, ne pa kot hierarhijo, kjer imamo dominanten pristop oziroma dominantne pristope in podrejenega oziroma podrejene. Namreč, za samo disciplino in njen razvoj ter obseg in kvaliteto teoretske refleksije je slabo, ko dopuščamo hierarhijo teoretskih pristopov. To posledično pripelje do vzpostavitve terena legalne in ilegalne vednosti, saj v tem primeru dominanten teoretski pristop s pozicije moči in z argumentom moči določi mejo, kjer stopimo v polje ilegalne vednosti oziroma ne-vednosti. Ilegalna ali marginalizirana vednost je produkt hegemoskega učinka določenega teoretskega pristopa, ki ostale izrine na rob ali onkraj svojega diskurza. Prav zato bom tekom cele naloge še prav posebej pozoren na vzajemno-konstitutiven odnos med vednostjo in močjo.

Glede na zgoraj poudarjeno, da disciplino mednarodnih odnosov razumem kot konstelacijo teoretskih pristopov, ne pa kot hierarhijo med njimi, moja naloga ne bo vrednostno opredeljevati se, ali je nek teoretski pristop boljši ali slabši, popoln ali nepopoln, akademski ali neakademski, skratka takšen, ki si zasluži, da stopi pod streho

discipline mednarodni odnosi. Odklanjane vrednotenja je posledica moje epistemološke pozicije (izbire), ki si ne dela utvar, da v ontološkem smislu biva tista objektivna, absolutna, nesporna in večna točka, lahko tudi temelj, na osnovi katere gradimo vednost. Prav zato domovinske pravice v akademski disciplini mednarodni odnosi ne odrekam nobenemu teoretskemu pristopu, ki v najširšem smislu in po široko opredeljenih kriterijih reflektira mednarodne odnose. Še več, in na tem mestu si bom edinkrat vzel pravico, kot že v prejšnjem odstavku, da izrazim svoj negativen odnos do postavljanja mej med tem, kateri pristopi sodijo v disciplino mednarodni odnosi in kateri ne. Trdno zakoličene, nepropustne meje so vedno rezultat iger moči, ki si nadevajo maske različnih diskurzov. Kljub temu pa v pričujoči nalogi ni prostora, da bi se lotil vseh tradicionalno prisotnih, zapostavljenih, novejših in nastajajočih teoretskih pristopov, ki jih zasledimo na teoretskem polju discipline o mednarodnih odnosih, zato je bila potrebna selekcija, ki si ne domišlja, da je objektivna in popolna. Posledično to ne pomeni, da tisti teoretski pristopi, ki so ostali zunaj, niso pomembni za disciplino, ampak zgolj zavest, da se odrečemo ambiciji reprezentacije.

Predmetniki na študiju mednarodnih odnosov na FDV po obsegu ne vključujejo veliko teoretskih vsebin v smislu čiste teoretske in metateoretske refleksije, če že, pa gre v veliki meri za zdravorazumsko teoretsko refleksijo v okviru dominantnega racionalističnega diskurza, poimenovanega neo-neo sinteza, ki ga bomo predstavili v nadaljevanju. Posledica tega je naravna samoumevnost omenjenega diskurza, ta pozicija pa je že odraz vzpostavljenega hierarhičnega razmerja, kjer dominanten teoretični pristop postavi konkurenčne teoretične pristope v situacijo odsotnosti, zato ostali teoretski pristopi niso zastopani v študijski vsebinah, oziroma v najboljšem primeru ne v zadostni meri. Iz tega pa ne gre nujno izpeljati ugotovitve, da gre za praktično orientiran študij, le metateoretski okvir ni prisoten, ki posledično pripelje do zgoraj omenjene samoumevnosti. Bolonjski proces prenove programov visokega šolstva s svojo poudarjeno praktično naravnostjo stanja odsotnosti teoretske refleksije ne odpravlja. Pričakovati je, da bo moč kapitalno močnejšega še ostreje diktirala vednost šibkejšega, medtem ko bo univerza izgubljala avtonomnost in postajala legitimacijski poligon za prevajanje družbenih neenakosti. Zato je eden glavnih ciljev pričujoče naloge predstavitev tudi tistih teoretskih pozicij (post-/antipozitivističnih) in na njih zgrajenih teoretskih pristopov, ki se jih sam študij ne dotakne, jih zaobide.

Osrednja metoda naloge je analiza in interpretacija primarnih in sekundarnih virov - v našem primeru to pomeni analizo in interpretacijo knjig in člankov, ki se ukvarjajo s teorijo o/v mednarodnih odnosih. O primarnih delih govorimo, ko imamo opravka z izvirnimi teoretskimi deli avtorjev, o sekundarnih pa v primeru že obstoječih interpretacij teorij in avtorjev. V veliko pomoč in vodilo mi je bila Foucaultova genealoška metoda, ki jo bom podrobneje predstavil v naslednjem poglavju v okviru predstavitve postmodernizma. Diplomsko delo razumem kot zgodbo, kjer avtor na podlagi izhodiščnega vprašanja (re)kombinira primarne in sekundarne vire, pri tem pa ga vodi izbrana metodologija.

Ker naloga temelji na metodi iz tradicije razumevanja, sem se odločili za postavitev vprašanja, ki se začne z vprašalnico kako. Slednja je značilna za postmoderne teoretske pristope, medtem ko teoretski pristopi iz tradicije razlaganja odgovarjajo na vprašanja, ki se v glavnem začenjajo z vprašalnico zakaj. Namesto znanstvene hipoteze nas bo skozi nalogo vodilo globalno delovno vprašanje: Kako so potekale teoretske razprave v disciplini o mednarodnih odnosih? Pri tem bomo v oporo in z namenom konkretizacije postavili še tri podvprašanja: (1.) koliko je bilo vseh teoretskih razprav? (2.) kateri so bili glavni teoretski pristopi v posameznih razpravah? in (3.) katere so bile osrednje teme posameznih razprav?

V prvem poglavju, ki je namenjeno podrobnejši predstavitvi temeljnih konceptov in pojmov, bom opredelil disciplino mednarodnih odnosov, nato pa sledi predstavitev postmodernizma z omenjeno izbrano metodo. Ker naloga obravnava štiri teoretske razprave v disciplini, sem vsaki namenil ločeno poglavje. Razprave si sledijo v naslednjem vrstnem redu: (1.) med idealisti in realisti, (2.) med tradicionalisti in behavioristi, (3.) interparadigmalna razprava in (4.) razprava med racionalisti in reflektivistami. Zaradi pomanjkanja prostora sem v okviru vsake razprave predstavil iz različnih razlogov za disciplino pomemben pristop (realizem, Angleško šolo, neorealizem in feministične pristope). Zaključujem pa s sintezo štirih razprav v disciplini, ki odgovarja na izhodiščno vprašanje.

1. TEMELJNI KONCEPTI IN POJMI

1.1 O pojmu samem

Najprej se s pomočjo dveh uglednih francoskih filozofov, Deleuza in Guattarija, (1991/1999: 7-39) na kratko ustavimo pri pojmu samem. Smatrata, da je pojem za filozofijo ključnega pomena, kajti filozofija je umetnost formiranja, iznajdevanja in izdelovanja pojmov. Nadaljujeta, da »nas pojmi ne čakajo izgotovljeni kot nebesna telesa. Pojmi nimajo nobenega neba. Izumiti jih je treba, proizvesti oziroma ustvariti« (Deleuze in Guattari 1991/1999: 11). Trdita, da ni enostavnega pojma, vsak je določen s sestavinami, ki so prišle iz drugih pojmov, zato lahko pravimo, da ima pojem vedno neko zgodovino. Posledica tega je, da »se bo vsak pojem s končnim številom sestavin razcepil na druge, drugače sestavljene pojme« (Deleuze in Guattari 1991/1999: 24). Iz tega sledi, da »vsak pojem napotuje na druge pojme« in da »pojmi torej gredo v neskončnost« (Deleuze in Guattari 1991/1999: 25). Pomembna lastnost pojma je, da je hkrati relativen in absoluten; relativen v odnosu do svojih lastnih sestavin in do drugih pojmov, absoluten pa je glede na kondenzacijo, ki jo izvaja. Pojem tudi nima reference: »je samoreferenčen, s tem, ko je ustvarjen, postavlja samega sebe in svoj predmet« (Deleuze in Guattari 1991/1999: 28).

V nasprotju s povedanim, pa predmet znanosti niso pojmi, ampak funkcije, zato znanstveni pojem ni določen s pojmi, ampak s funkcijami (Deleuze in Guattari 1991/1999: 121). Zato lahko rečemo, »da gresta znanost in filozofija po dveh nasprotujočih si poteh, /.../ filozofija s pojmi nenehno lušči iz stanj stvari neki konsistenten dogodek, /.../ medtem ko znanost s funkcijami aktualizira dogodek v stanje stvari, stvar ali telo, na katerega je mogoče referirati« (Deleuze in Guattari 1991/1999: 131).

1.2 Mednarodni odnosi

Sedaj, ko smo opravili s temeljnim elementom vsakega teoretskega razmišljanja, se pomudimo pri pomembnem vprašanju, kaj sploh so mednarodni odnosi. V izhodišče bomo postavili Aronovo (1966/1981: 4) opredelitev mednarodnih odnosov kot odnosov med

političnimi enotami. Gre za dovolj široko definicijo, ki hkrati vključuje tradicionalni pogled v disciplini, da so države ključne politične enote, katerim gre osrednje mesto v teoretski produkciji, kakor tudi novejša pogleda, ki politično subjektiviteto v mednarodnih odnosih podeljujejo precej širše, posledično pa na odnose in procese med njimi gledajo kompleksneje. Obenem pa takšno gledanje dopušča, da mednarodne odnose postavimo v okvir politologije oziroma političnih ved, kjer je po našem mnenju njihovo naravno mesto. S pomočjo te definicije uspemo ustrezno razmejiti predmet proučevanja mednarodnih odnosov v razmerju do mednarodnega prava, mednarodne politične ekonomije, zgodovine, sociologije in ostalih družbenih ved, ki delno posegajo na isto področje. Po drugi strani pa multidisciplinarnost, kot ključno načelo uspešnega reševanja različnih družbenih problemov v sodobnem svetu, ne omogoča nobeni znanstveni disciplini jasno začrtanih mej. Zato lahko trdimo, da »vse discipline prosijo, si sposojajo in kradejo druga od druge« (Buzan in Little 2001: 19).

Prišli smo do točke, ko trdimo, da so mednarodni odnosi (znanstvena) disciplina in ne zgolj polje.¹ Foucault (1991: 11) razume disciplino kot celoto definirano s predmetnim področjem, sestavljajo pa jo zbir metod, sklop trditev, ki se štejejo za resnične, igra pravil in definicij, tehnike in instrumenti. Zraven še doda, da za obstoj discipline »mora obstajati možnost neskončnega formuliranja novih trditev« (Foucault 1991: 11). Dokaz za obravnavo mednarodnih odnosov kot znanstvene discipline je obstoj vedno večjega števila profesorjev in študentov mednarodnih odnosov, ki delujejo na različnih ravneh v akademskem svetu in v okviru različnih teoretskih tradicij. Teoretske razprave v mednarodnih odnosih pa so najbolj uveljavljen način shematičnega prikaza zgodovine discipline.

Wight (1966: 15-35) je že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja trdil, da mednarodna teorija v smislu globalne in enotne teorije mednarodnih odnosov, za razliko od politične teorije, ne obstaja. Dodaja še, da »je mednarodna teorija, ali kaj od nje sploh obstaja, razpršena, nesistematična in v glavnem za laika nedostopna« (Wight 1966: 19). S tem pogledom se strinjamo, dodajamo pa, da lahko enako ugotovimo tudi za obdobje od takrat do danes; ne strinjamo pa se z njim, ko teoretiziranje v mednarodnih odnosih označi za revno v intelektualnem in moralnem pogledu (Wight 1966: 19). Sicer neobstoječo globalno

---

¹Angl.: field.

teorijo mednarodnih odnosov Benko (1997: 45) razume kot »sestavino znanosti o mednarodnih odnosih, ki bi morala zajeti vprašanja o osnovni strukturi mednarodne skupnosti, o splošnih zakonitostih razvoja mednarodnih odnosov, o družbenih oblikah teh odnosov, njihovi vsebini ter spremembah, do katerih prihaja v njih, o institucijah mednarodnih odnosov, o načinih obnašanja dejavnikov v mednarodnih odnosih, njihovem izboru, razvoju in perspektivah«. Ker takšne teorije ni, teoretski diskurz po Benku (1997: 45-51 in 2000: 43-49) v mednarodnih odnosih sestavljajo paradigme, konceptualne sheme, predteorije, koncepti in pristopi. Slednji termin, ki je močno razširjen predvsem v anglosaksonski literaturi, bomo uporabljali tudi mi v naši analizi, ko bomo obravnavali parcialne² teoretske pristope v disciplini mednarodnih odnosov in razmerja med njimi.

1.3 Postmodernizem

Zaradi boljšega razumevanja naših metodoloških izhodišč ter zaradi boljšega razumevanja četrte razprave in postpozitivističnih pristopov v mednarodnih odnosih, bomo obširneje predstavili postmodernizem v družbenih vedah. Postmodernizem,³ kot en izmed tokov postpozitivizma in zaradi svoje eklektične narave, nam bo služil, predvsem v epistemološkem smislu,⁴ za nazornejši prikaz preloma med teoretskimi pristopi, ki so utemeljeni v izročilu pojasnjevanja in tistimi utemeljenimi v izročilu razumevanja. Drugi namen predstavitve postmodernizma je dodatna osvetlitev naše metodološke izbire, Foucaultovega genealoškega pristopa.

Postmoderno, če poenostavimo, je po Lyotardu (1979/2002: 8) neverovanje v metapripovedi ali povedano drugače, kriza metafizične filozofije. Postmodernizem v družbenih vedah po Rosenaujevi (1992: 3) zavrača utrjen epistemološke predpostavke in metodološke konvencije ter postavlja pod vprašaj resnico. Za razliko od modernizma⁵

---

² Ne mislimo parcialne oziroma delne teorije mednarodnih odnosov, ampak parcialne v smislu odsotnosti globalne teorije in v smislu obstoja večih konkurenčnih pristopov, ki teoretizirajo mednarodne odnose.

³ Postmodernizem ni inovativen, saj si sposoja iz različnih in pogosto med sabo nasprotujočih si intelektualnih tradicij. Rosenaujeva (1992: 13) našteva naslednje: marksizem, kritično teorijo, strukturalizem, nihilizem, etnometodologijo, simbolični interakcionizem, fenomenologijo, anarhizem, eksistencializem, hermenevtiko, populizem in romantiko.

⁴ Epistemologija ali teorija vednosti odgovarja na naslednja vprašanja: kako vemo, kaj vemo, kako lahko sploh kaj izvemo o svetu, kako vednost nastaja in kaj sestavlja vednost.

⁵ Enako velja tudi za pozitivizem in racionalizem.

poudari nedoločenost pred determinizmom, raznolikost pred enotnostjo, enkratno pred splošnim, razliko pred sintezo in kompleksnost pred poenostavitvijo. V nadaljevanju bomo s pomočjo Rosenaujeve (1992: 25-166) preleteli ključne lastnosti postmodernizma v družbenih vedah.

Postmodernizem zmanjšuje pomen avtorstva, povečuje pa pomen teksta in bralca. Avtor je nepomemben, odrinjen v ozadje, vsa branja nekega teksta pa so med sabo enakovredna. Nikoli ni mogoča situacija, ko bi bila dva teksta med sabo enaka in različna branja istega teksta nikoli niso identična. Vsako branje tekst napiše znova, pomen se vsakokrat vzpostavi na novo kot interakcija med tekstom in bralcem, kar pomeni, da je tekst odprt za številne različne interpretacije. Zato tega ne moremo govoriti o obstoju realnega in objektivnega sveta, ki bi bil neodvisen od opazovalca. Nič ne obstaja onkraj teksta, vse je tekst (na primer: izkušnje, vojna, revolucija, počitnice ali pričeska), iz tega je izpeljana intertekstualnost, ki pomeni povezavo vsega z vsem. To pomeni, da ni mogoče opredeliti vzročnosti, neodvisne spremenljivke (vzroka) in odvisne spremenljivke (posledice), kot je to značilno za pozitivizem. Odprava avtorstva ima za posledico nezmožnost pripisati odgovornost posamezniku za njegova dejanja.

Postmoderna analiza spodkopava pomen subjekta kot koherentnega, enotnega in razmišljujočega človeškega bitja, s tem pa tudi zavrača poenostavljeno razlikovanje subjekt – objekt, ki je relikv moderne. Slednja⁶ vpelje neodvisni subjekt kot racionalni individuum, ki je nadomestil boga, moderna znanost pa religijo. Odprava razlikovanja subjekt – objekt pomeni zavračanje vloge subjekta kot opazovalca, ki opazovano in opazovance zreducira na objekte. Radikalnejši del postmodernistov ima subjekt zgolj za lingvistično konvencijo na način, da ga jezik konstituira, Derrida (Rosenau 1992: 43) pa ga vidi zgolj kot neodpravljlivo mesto v jeziku in kot učinek diskurza.

Zgodovina, ki je hkrati samostojna znanstvena disciplina in pristop v družbenih vedah, temelji na štirih temeljih, ki jih postmodernisti zavračajo. Ne strinjajo se s pojmovanjem zgodovine kot evlucijskega napredka človekovega mišljenja in njegovih institucij, zgodovinarji niso objektivni, razum ne omogoča zgodovinarjem razlage preteklosti ter vloga zgodovine ni interpretacija in prenos človekove kulturne in intelektualne dediščine iz roda v rod. Čas zanje ni več linearen ali zvezen, ker učinkuje

---

⁶ Tukaj mislimo na razsvetljenstvo in racionalizem.

hierarhizirajoče, ampak je nepovezan in anarhičen. Ker ni več linearnega časa, ni več mogoč odnos vzrok - posledica oziroma odnos med neodvisno in odvisno spremenljivko, kot ga razumemo v izročilu pojasnjevanja, saj je zanj potrebno določiti časovno prioriteto prvi pred drugo. Zgodovina je odvisna od sedanjosti, postmodernisti zavračajo privilegiran položaj meta-zgodb, osredotočajo pa se na vsakdanje življenje, ki ga analizirajo z interpretativnimi metodami in ne z razlago.

Primer postmodernistične koncepcije zgodovine je Foucaultova genealoška analiza, znana tudi kot zgodovina sedanjosti, saj genealoška metoda izhaja iz sedanjosti. Baert (1998: 123) trdi, da za razliko od zgodovinske analize ali metafizično pojmovane zgodovine, katere cilj je iskanje začetka, tako da sedanjost in preteklost zamrzne, genealogija poskuša ohraniti sile zgodovine v gibanju, zato išče nešteto začetkov. Prva razume zgodovino kot proces, ki ima svoj konec, saj ga implicira fiksna točka začetka zgodovine, slednja pa jo vidi kot proces, ki se nikoli ne konča. Genealogija po Foucaultu nasprotuje subjektu in strukturi, kajti »/k/onstitutivni subjekt je treba odpraviti, znebiti se je treba samega subjekta, se pravi, dospeti je treba do analize, ki lahko razloži konstitucijo subjekta znotraj zgodovinskega okvira. In prav to bi poimenoval genealogija, tj. taka oblika zgodovine, ki lahko razloži konstitucijo vednosti, diskurzov, področij objektov itn., ne da bi se ji bilo treba sklicevati na subjekt, ki je bodisi transcendentalen v razmerju do polja dogodkov, ali pa se v svoji prazni istosti vleče skozi zgodovino« (Foucault 1991: 62). Metafora konflikta med gospodarjem in hlapcem je gonilo zgodovine, naloga genealoške analize pa je, da odkrije, kako se ta boj manifestira v zgodovinskih tekstih. Povedano drugače, zgodovina je niz dominacij, diskurzi pa so glavni mehanizem teh dominacij. Od tod izhaja po Baertu (1998: 122) povezava med vednostjo in močjo, ki jo Foucault prevzame od Nietzscheja. Moč, ki je ključna za razumevanje genealogije, je prepletena z vednostjo, saj oblastniški boji prinesejo na določeni točki v zgodovini radikalno nove pomene istim pojmom, stari pa niso nikoli dokončno izbrisani. Foucault razume moč kot razpršeno, ki se ne pusti lokalizirati, deluje kot strategija, v lasti pa je ne more imeti ne posameznik niti družbene skupine. Genealoška analiza uporablja gradiva zgodovinske analize, pri tem pa poskuša razkriti, kaj diskurzi zgodovinske vednosti skrivajo pred sabo.

Na podlagi genealoške analize po Smithu (1995: 6) lahko rečemo, da so akademske discipline, kot so mednarodni odnosi, zgodovinski konstrukti in nikakor ne dana,

avtonomna polja. Genealoška analiza zavrača prevladujočo koncepcijo zgodovine mednarodnih odnosov kot niza zaporednih teoretskih razprav, ki nas vedno bolj natančno približujejo razlagi mednarodne realnosti. Namesto tega razume zgodovino teorij o mednarodnih odnosih kot niz konfliktnih interpretacij, katerih enotnost in identiteta sta vnazajšen rezultat zmage v tem konfliktu. Genealoška analiza se osredotoča na tista vprašanja, teme in pristope, ki jih dominantna oziroma kanonizirana zgodovina marginalizira ali utiša.

Skoraj vsi postmodernisti zavračajo težnjo po iskanju univerzalne resnice, ki je kot razsvetljenska vrednota povezana z redom in pravili in je kot taka odvisna od logike, racionalnosti in razuma. Zavzemajo se za resnice, nasprotujejo pa prilaščanju resnice, ki jo je nemogoče ločiti od moči. Ker teorija vedno implicira resnico, se tudi prva znajde pod kritiko postmodernistov, ki zagovarjajo obstoj množstva teorij, kjer nobena ni pomembnejša ali superiornejša od ostalih. Teorijo nadomeščajo s tekstom, vsakdanjim življenjem, lokalnim vedenjem, podrobnostmi, neposrednimi izkušnjami, osebnimi pričevanji in naključji, ker vključujejo napake, nekonsistentnosti, dvoumnosti in relativizem. Prepričani so, da odprava teorije in prenehanje iskanja resnice pomeni za družbene vede, da so vsi diskurzi med sabo absolutno enaki, opustitev obeh pa je osvobajajoča, ker v teh okoliščinah ni mogoče, da bi se razvil totalitarizem.

Postmodernisti zavračajo tudi reprezentacijo, kajti reprezentiranje stvari, osebe, prostora ali časa v drugi stvari, osebi, prostoru ali času ni mogoče brez izgube vsebine in prvotnega namena. V vsakem primeru je reprezentacija arbitrarna, izključuje kompleksnost, zanjo je značilno, da je mehanska, nepopolna, zavajajoča in nezadostna. Kritika reprezentacije je hkrati kritika znanstvene epistemologije,⁷ ki temelji na materialistični koncepciji realnosti, ločitvi subjekta in objekta ter na poudarjanju posploševanja za ceno izgube razlik. Zanikanje reprezentacije pomeni v političnem smislu odklanjanje predstavniške demokracije, predvsem zaradi manipulativne vloge množičnih medijev v političnem procesu, in zavzemanje za neposredno demokracijo.

Postmoderna epistemologija zavrača znanstveno epistemologijo, saj ne priznava obstoja zunanje realnosti, ker ni primerne sredstva za njeno reprezentacijo.

---

⁷ Za znanstveno oziroma pozitivistično epistemologijo je po Hollisu (1994/2002: 16) značilno, da opredeli vednost kot resnično prepričanje, ki je zgrajeno na temelju nespornih dejstev, pridobljenih z zaznavanjem.

Intertekstualnost, povezava vsega z vsem, je nekakšen postmoderni nadomestek za vzročnost in napovedovanje. Ta nas v povezavi z etičnim relativizmom, kjer so vsi sistemi vrednot med sabo enakovredni, pripelje na področje metodologije, na katerem velja načelo *vse gre*.⁸ Feyerabend (1975/1999: 21) omenjeno načelo označi kot edino, »ki se ga da zagovarjati v vseh okoliščinah in vseh stadijih človekovega razvoja«, njegova teza, ki ga dokazuje, pa je, »da teoretski anarhizem prispeva k napredku v vsakem smislu, ki si ga utegnemo izbrati«. Znanstveno metodo nadomestijo občutki, osebne izkušnje, empatija, intuicija, čustva, subjektivna presoja, domišljija, igra in kreativnost.

Predstavitev postmodernizma v družbenih vedah bomo prav tako s pomočjo Rosenaujeve (1992) končali s kritikami, ki so se pojavile na njegov račun. Trditev postmodernistov, da resnice ni, je nerazrešljivo protislovje že samo po sebi, saj s tem, ko to izjavijo, potrdijo obstoj resnice. Postmoderniste, še posebej radikalnejši del, obtožujejo, da niso ničesar konstruktivnega doprinesli k metodologiji družbenih ved, saj delujejo večinoma dekonstruktivno. Nevarnost oziroma posledica, na katero opozarjajo kritiki, ki lahko sledi postmodernistični intervenciji v družbene vede, je razbitje znanstvene discipline na dva dela: tistega, ki sledi pozitivizmu in tistega, ki sledi postmodernizmu. Kot bomo lahko videli v nadaljevanju, je takšen razvoj doletel tudi mednarodne odnose v času četrte razprave.

---

⁸ Angl.: anything goes. Načelo, ki pomeni najostrejšo kritiko pozitivizma, vpelje teoretik in filozof znanosti Paul Feyerabend (1975/1999: 13).

2. PRVA RAZPRAVA V MEDNARODNIH ODNOSIH

V tem poglavju bomo najprej predstavili časovni okvir in vsebino razprave, pozornost bomo namenili predstavitvi liberalnega, znotraj njega pa idealističnega pristopa, nato pa se bomo obširneje ustavili pri predstavitvi realističnega pristopa. Slednji je eden izmed temeljev za razumevanje zgodovine in vsebine teoretskega razmišljanja v mednarodnih odnosih, saj za številne teoretske pristope v disciplini pomeni referenčno točko. Štiri razprave v mednarodnih odnosih so glavni in edini do sedaj uveljavljen način podajanja zgodovine discipline (Wæver 1998: 715). Izmed vseh štirih razprav pa se ravno ob razumevanju prve pojavlja največ nejasnosti in težav, ki jih bomo osvetlili v nadaljevanju.

2.1 Predzgodovina in časovna umestitev prve razprave

Preden se posvetimo vsebini prve razprave od konca I. svetovne vojne naprej, naj omenimo, da nekateri avtorji postavljajo začetke teoretskega razmišljanja o mednarodnih odnosih v čas pred uradno vzpostavitvijo discipline. Brglez (1996: 21-22) jih umesti v obdobje pred letom 1920, ko sta se oblikovala dva tokova misli o mednarodnih odnosih: realistični in utopistični. Wæver (1997: 7-8) kot neposredne predhodnice teoretskega razmišljanja v mednarodnih odnosih izpostavi tri smeri devetnajstega stoletja: nemško *Machtschule*, liberalce, ki so zagovarjali prosti trg, ter razmišljanje o vojni in miru tistega časa. Kot smo omenili, so mednarodni odnosi v svojem bistvu ameriška disciplina, zato se Schmidt (1998: 439-443) loti predzgodovine mednarodnih odnosov tako, da jih razume kot vejo ameriških političnih ved. V tem obdobju je v ameriški politologiji prišlo do spoznanja o temeljni povezanosti med suverenostjo in anarhijo, ki je ključni vsebinski okvir prve razprave v mednarodnih odnosih.

Po prevladujočih predstavah lahko o razpravah v mednarodnih odnosih govorimo od leta 1919, ko z ustanovitvijo katedre za mednarodne odnose pride do formalne vzpostavitve akademske discipline in idealističnega pristopa. Takrat liberallec David Davies

ustanovi katedro v Aberystwythu⁹ v Angliji, poimenovano po Woodrowu Wilsonu¹⁰ (Smith 1995: 14). Ustanovitev katedre nam jasno kaže kontekst nastanka discipline in obratno. Od svojega začetka so mednarodni odnosi veda, ki se je in se najizraziteje razvija v anglosaksonskem okolju¹¹ in je z njim zaznamovana (Hoffman 1977: 212-241), njen začetek pa sta zaznamovala liberalna teoretska misel in liberalna politika.

Prvo razpravo v mednarodnih odnosih večina literature umešča v čas med svetovnjima vojnama, tj. od vzpostavitve akademske skupnosti discipline o mednarodnih odnosih do konca druge svetovne vojne, ko se realizem uveljavi kot dominanten teoretski pristop v disciplini. Wæver (1997: 8) jo uvrsti v štirideseta, Brglez (1996: 18) v obdobje 1930-60, Lapid (1989: 236) pa v dvajseta in trideseta prejšnjega stoletja. Vprašanju, kako je potekala prva razprava se bomo posvetili v nadaljevanju, najprej se posvetimo splošni predstavitvi liberalnega pristopa v mednarodnih odnosih, v okviru katerega bomo posebej predstavili medvojni idealizem iz prve razprave.

2.2 Idealizem v okviru liberalne tradicije

Liberalna tradicija v mednarodnih odnosih je tesno povezana s pojavom moderne liberalne države. Za razliko od realistov gojijo liberalci pozitiven pogled na človeško naravo, katere temelj je razum, ki ga je mogoče aplicirati tudi na mednarodne odnose. Glavna predpostavka liberalizma je vera v napredek, ki je posledica sodelovanja na podlagi skupnih interesov. Za klasične liberalne mislece štejejo Johna Locka (1632-1704), Jeremyja Benthama (1748-1832) in Immanuela Kanta (1724-1804), glavne liberalne teme pa so svoboda, sodelovanje, mir in napredek (Jackson, Sørensen 1999: 108-111). Najvplivnejšo interpretacijo liberalizma poda Waltz (Schmidt 1998: 435-436) v svojem delu *Man, the*

---

⁹ Institucionalizacija akademske skupnosti sledi z ustanovitvijo katedre za mednarodne odnose na London School of Economics (1923) in v Oxfordu (1930).

¹⁰ Manj znano je, da je bil Woodrow Wilson tudi univerzitetni profesor političnih ved, ki si je prizadeval uveljaviti liberalno-demokratske vrednote v Evropi in ostalih delih sveta (Jackson, Sørensen 1999: 37).

¹¹ Kljub temu, da segajo začetki mednarodnih odnosov nedvomno v britansko akademsko okolje, pa postanejo mednarodni odnosi disciplina šele v ZDA (Hoffman 1977: 216). Ameriško dominacijo v mednarodnih odnosih dokazuje tudi Wæver (1998: 687-727). Empirično se kaže v prevladujočem številu objav ameriških avtorjev v najpomembnejših znanstvenih revijah v mednarodnih odnosih (Wæver 1998: 696-703), vsebinsko pa v tem, da se je ameriška akademska skupnost ločila od evropskih korenin in vedno bolj temelji na anglo-ameriški filozofski tradiciji (Wæver 1998: 689).

State and War iz leta 1959, ko liberalne teorije označi kot drugo sliko¹² razlag vzroka vojne. Po Waltzu to pomeni, da liberalizem išče vzroke za konflikte v nepopolni notranji ureditvi držav, ki določa njihovo zunanje ravnanje. Waltz strne bistvo liberalnih pristopov v mednarodnih odnosih v štiri teoretske predpostavke: (1) obstaja objektivna harmonija interesov, tako znotraj države kot v mednarodni skupnosti, (2) argument, da se vojna ne izplača, temelji v ekonomski teoriji prostega trga, (3) prepričanje, da je liberalno-demokratska ureditev države sama po sebi nagnjena k miru in (4) prepričanje, da je svetovno javno mnenje učinkovito pri zagotavljanju miru.

Dunne (1997b: 150) v tematskem smislu identificira tri glavne tokove liberalne misli v mednarodnih odnosih: liberalni internacionalizem, liberalni institucionalizem in idealizem. Na slednjega, ki je poleg realizma ključen za razumevanje prve razprave, bomo pogledali s pomočjo tipičnega in standardnega primera učbenika, s pomočjo katerega se dodiplomski študenti mednarodnih odnosov seznanijo s teoretskimi pristopi v disciplini (Jackson, Sørensen 1999: 35-41). Splošno sprejeta zgodba o idealizmu gre tako: grozote prve svetovne vojne, milijoni žrtev in vsesplošno uničenje, so vzpodbudile razvoj mednarodnih odnosov kot akademske discipline. Na začetku njenega razvoja so imeli glavno besedo idealisti, katerih glavni namen je bil preprečitev vojn(e) v prihodnosti. Pri tem je posebej vidno vlogo igral Woodrow Wilson, ameriški predsednik in Nobelov nagrajenec, znan po svojem liberalnem programu v štirinajstih točkah. V njih je zahteval konec tajne diplomacije, javno sklepanje dogovorov med državami, odpravo ovir svobodni trgovini, razoroževanje, pravico do samoodločbe ljudstev in ustanovitev mednarodne organizacije Društvo narodov. Po Wilsonovem prepričanju, v katerem zasledimo tudi odmev Kantovih idej o večnem miru, naj bi slednja skrbela za sodelovanje med demokratičnimi državami na racionalnem temelju, ki naj bi pripeljalo do trajnega miru.

Dunne (1997b: 151-153) pa pri tem opozarja, da so bili idealisti večinoma skeptični do predpostavke, da *laissez faire* ekonomija sama po sebi vodi do miru. Kot pomembnega idealističnega misleca medvojnega obdobja navajajo Normana Angella, ki je dokazoval, da vojna v vse bolj prepletenem in povezanem svetu ni več profitabilna. Vendar pa se idealizem ni uspel uveljaviti kot dominanten pristop v mednarodnih odnosih, saj ga je po koncu II. svetovne vojne izpodrinil in nadomestil realizem, ko je Carr (1939/1946) s svojo

---

¹² Angl.: second image.

kritiko idealizmu spisal smrtno obsodbo. Kot razlog za neuspeh idealistične misli pogosto navajajo negativne politične in ekonomske dogodke medvojnega obdobja: vzpon fašizma in nacizma, konfliktna imperialistična težnja, neuspeh Društva narodov in ameriški izolacionizem.

2.3 Prva razprava iz zornega kota realistov

Tako kot je splošno sprejeta prevladujoča zgodba o idealizmu v mednarodnih odnosih, velja podobno za pojmovanje prve razprave med idealisti in realisti, ki se je začela leta 1939 s Carrovo polemično *The Twenty Years' Crisis*. Carr (Osiander 1998: 410-412) idealiste pojmuje kot utopiste,¹³ ker njihov pristop temelji na zmotnih predpostavkah in zato nima trajnejše vrednosti v disciplini. Carr okarakterizira idealizem kot naiven progresivizem, ki temelji na zastareli liberalni doktrini harmonije interesov vseh držav iz devetnajstega stoletja.

Razloge za vzpostavitev nove znanosti Carr (1939/1946: 8) išče v želji idealistov, da v prihodnosti preprečijo vojne, kar je po njegovem mnenju bistveno zaznamovalo smer in potek razvoja mednarodnih odnosov v začetni fazi. Zaradi tega Carr idealiste označi za utopiste, ker želja prevladuje nad razmišljanjem, posploševanje pa nad opazovanjem. Utopistična analiza, ki temelji na tem, kar naj bi bilo, ne obrodi sadov, zato jo nadomesti kritični realizem, katerega vodilo je analiza realno obstoječega (Carr 1939/1946: 9-10). Za razliko od kasnejših realistov, posebej Morghentaua, pa Carr (1939/1946: 11-12) razume znanost o mednarodnih odnosih kot dialektiko med realizmom in utopizmom. Po njegovem mnenju je treba vzpostaviti ravnotežje med determinizmom, ki je značilen za realizem, in svobodno voljo, ki je značilna za utopizem, saj je prvi antiteza druge in obratno.

Preden se posvetimo analizi prve razprave, naj pripomnimo le, da Carrova realistična misel, kot smo videli, vsebuje tudi elemente utopizma, ki pa jih kasnejši realistični teoretiki odpravijo. Thies (2002: 163-165) označi Carra kot utopičnega realista, ker zagovarja, da sta utopija in realnost trajni in nujni sestavini politične misli, idealizem in realizem pa bistveni sestavini teorije in prakse mednarodnih odnosov. Ugotovitev nam bo služila kot stična

---

¹³ V nalogi pojma idealizem in utopizem obravnavamo kot sopomenki.

točka in prehod med dominantnimi interpretacijami prve razprave, idealizma in realizma ter med novejšimi interpretacijami zgodovine mednarodnih odnosov, ki temeljijo pretežno na genealoški analizi.

2.4 Revizija prve razprave

Od sredine devetdesetih let prejšnjega stoletja so se začeli pojavljati alternativni pogledi na zgodovino mednarodnih odnosov (Smith 1995; Wæver 1997; Wæver 1998; Osiander 1998; Schmidt 1998; Schmidt 2002a; Thies 2002; Vigneswaran in Quirk 2004). Največje kritike je bila deležna prav prva razprava, znotraj nje pa dominantno pojmovanje idealizma. Thies (2002: 154) dokazuje, da enoten idealistični pristop sploh ni obstajal, Wæver (1997: 9) pa dodaja, da ni bilo omembe vredne razprave med realisti in idealisti. Schmidt (2002a: 10) se sprašuje, ali so se razprave sploh zgodile, po pregledu novejših literature o zgodovini discipline pa pride do zaključka, da idealizem nikoli ni bil dominanten pristop. Osiander (1998: 409-432) zavrže ortodoksno percepcijo idealizma, ki naj bi, predvsem po zaslugi Carrove oznake, dominiral v medvojnem obdobju discipline, in se loti revizije idealizma. Vigneswaran in Quirk (2004: 1-6) pa opozarjata, da je prevladujoča predstava prve razprave le zavajujoča karikatura zgodnje teoretske misli v mednarodnih odnosih, ki je v najboljšem primeru le polresnica. Po njunem mnenju sta problematična predvsem dva elementa prve razprave: zavajujoče koncepcije zgodovine mednarodnih odnosov in retrospektivno¹⁴ de/konstruiran idealističen pristop. Obema problemoma, ki spremljata razumevanje prve razprave, se bomo posvetili v nadaljevanju.

Schmidt (1998) in Thies (2002) pri raziskovanju prve razprave¹⁵ uporabljata genealoško metodo kritične interne¹⁶ diskurzivne metode. Z njo želita opisati evolucijo

---

¹⁴ V historiografiji ali zgodovinopisju mednarodnih odnosov Schmidt (2002a: 6-9) loči med analitično in historično tradicijo. Če poenostavimo, prva pomeni pisanje zgodovine iz sedanjosti nazaj, druga pa pisanje zgodovine iz preteklosti v sedanjost (zgodovina, ki jo nasledimo). Oba načina pa služita legitimaciji sodobnih razmerij moči in podrejenosti. Historično tradicijo z legitimacijsko funkcijo Schmidt imenuje prezentizem. Vigneswaran in Quirk (2004: 7-9) razlagata zgodovino prve razprave kot sprva analitično tradicijo, ki pa je postopoma postala historična tradicija.

¹⁵ Šele leta 1952 sta se Morgenthau in Tannenbaum strinjala, da polemiko med idealizmom in realizmom poimenujeta prva (velika) razprava (Vigneswaran in Quirk 2004: 18).

¹⁶ V izročilu razumevanja poznamo tudi eksterno ali kontekstualno metodo, ki vključuje realne dogodke kot neodvisne spremenljivke pri pojasnjevanju teoretskega razvoja discipline (Thies 2002: 150-151). Primer

konceptualnih oblik, ki so se uveljavile v disciplini, s tem da preučujeta diskurzivne prakse, ki so vodile do različnih zgodovinskih konfiguracij. Njen cilj je čim natančnejša rekonstrukcija razprav, ki so potekale v akademski skupnosti mednarodnih odnosov (Schmidt 1998: 439). Pri tem pa Thies (2002: 152) opozori na težave, na katere naleti pri identifikaciji idealističnega diskurza medvojnega obdobja: (1) na strani idealizma ni avtoritete, kot Carr na strani realizma, ki bi branila idealističen pristop, (2) mednarodni odnosi so bili v formativni fazi razvoja in (3) znanstveni članki, posvečeni mednarodnim odnosom, so bili redki.

Thiesova (2002) analiza za razliko od Osiandrove (1998) pokaže, da je nemogoče rekonstruirati enoten idealistični pristop. S pomočjo arheološke metode¹⁷ se dokoplje do številnih diskurzov, ki so obstajali v medvojnem obdobju in jih le pogojno lahko štejemo kot idealistične. Na tem mestu jih bomo le našteali: projekti zgodovinskega miru, krščanstvo/morala, izobraževanje, trgovina, ameriško vodstvo, družbeni darwinizem, svetovni federalizem in anarhija/suverenost (Thies 2002: 156). Izkazalo se je, da enoten pristop idealizma ni nikoli obstajal, kot takšnega so ga želeli prikazati realisti.

Tudi Schmidt (1998: 434) dokazuje, da medvojnega obdobja nikakor ni mogoče razumeti kot čas, ko je prevladoval idealizem. Rekonstrukcija formativne zgodovine discipline je pokazala, da obstaja veliko večja kontinuiteta med medvojnim in povojnim obdobjem, kot so želeli prikazati realisti. Pred pozabo je treba rešiti koncept anarhije, kot so ga razvijali že medvojni teoretiki, saj ta omogoča diskurzivno kontinuiteto razvoja discipline. Povedano drugače, koncept anarhije je funkcija notranjih teoretskih razprav v mednarodnih odnosih, ne pa samoreferenčno eksterno empirično dejstvo iz zunanjega sveta svetovne politike (Schmidt 1998: 252-254).

Za razliko od Schmidta in Thiesa pa Osiander (1998) poskuša z revizijo idealističnega pristopa. Osiander (1998:410) kot najpomembnejšo ločnico med idealizmom in realizmom izpostavi ločeni filozofiji zgodovine – za prve je bila premočrtna, za druge pa ciklična. Dela najpomembnejših idealistov, kot so Norman Angell, Leonard Woolf in Alfred Zimmern, analizira v glavnem v odnosu do Carrove kritike utopizma, na koncu pa

---

uporabe eksterne metode je razlaga vzpostavitve idealističnega pristopa kot odgovora na grozote prve svetovne vojne.

¹⁷ Več o arheološki metodi glej v Foucault (1969/2001).

ugotovi, da idealistični pristop ni bil ne naiven in ne pretirano optimističen – bil pa je toliko empiričen, kolikor je bil normativen (Osiander 1998: 419).

Historiografija mednarodnih odnosov je bila po letu 1945 učinkovito zlorabljena, saj je potencirala pomen realizma (Little 1996: 67). Schmidt (2002a: 4) k temu doda, da je disciplina ustvarila lastne mite glede svojega razvoja, ki so popačili dejansko zgodovino discipline. Glavna težava zgodovine prve razprave je prezentizem, ki ga Schmidt (2002a: 8-10) opredeli kot zgodovinsko analizo, ki skuša rekonstruirati preteklost na podlagi sedanjosti. To v zgodovini konkretno pomeni, da so povojni realisti definirali osrednje značilnosti medvojnega idealizma. Še več, analiza je pokazala, da so povojni realistični kritiki idealizmu pripisali predpostavke, ki so natančna antiteza realističnih.

2.5 Realizem

2.5.1 O izvoru realizma

Eden od dveh izvorov realističnega pristopa sega v obdobje pred vzpostavitvijo mednarodnih odnosov kot akademske discipline. Pred I. svetovno vojno je bil razmislek o mednarodni stvarnosti del filozofije, zgodovine, mednarodnega prava in drugih družboslovnih disciplin (Brglez 1996: 21; Hollis, Smith 1990: 16). Pri številnih avtorjih (Dougherty, Pfalzgraff 1990: 90-92; Jackson, Sørensen 1999: 70-76; Smith 1986: 4-15) obstaja široko soglasje o treh glavnih predstavnikih tradicije realizma: starogrški zgodovinar Tukidid ter politična filozofa Machiavelli in Hobbes.¹⁸ Ker so njihova razmišljanja pustila vidne sledi pri vseh pomembnejših realistik, bomo v nadaljevanju predstavili njihove glavne poudarke.

Tukidida lahko štejemo za prvega realista, ker prvi postavi moč kot glavno kategorijo pri preučevanju mednarodnih odnosov (Smith 1986: 4). Z opazovanjem tekmovalnosti in konfliktov med grškimi mestnimi državami na eni strani in grškim svetom ter Perzijo in Makedonijo na drugi strani Tukidid ugotovi, da morajo vse države, ne glede na velikost, sprejeti realnost neenakosti moči, temu pa je treba prilagoditi delovanje.

---

¹⁸ Poleg omenjenih imen se pogosto pojavljajata tudi Rousseau in Weber.

Države nimajo druge možnosti, kot da sledijo praksi politike moči, kjer sta glavni vrednoti varnost in preživetje (Jackson, Sørensen 1999: 71). Morala pri diplomatskih odločitvah države igra majhno in omejeno vlogo, nanjo se sklicujejo le šibke države, močne se vedno zanašajo na lastno moč, s katero šibkim vsilijo svojo voljo (Smith 1986: 6-7).

Glavni Machiavellijev prispevek v zakladnico realistične misli je vpeljava razlikovanja med moralo države in moralo posameznika. Posledica je dvojni moralni standard, ki se kaže v tem, da država lahko počne stvari, ki jih posameznik ne sme. Ključ razumevanja obnašanja države, ki je za Machiavellija najvišje dobro, je hladna kalkulacija moči, svojih interesov in posledic, pri tem pa morala ne igra nobene vloge. Vsako dejanje vladarja, ki ima namen, da zagotovi preživetje države, ima v sebi že vgrajeno moralno opravičilo. Kljub temu, da so konflikti in vojne popolnoma legitimno sredstvo za doseganje najvišjih ciljev v zunanji politiki, pa Machiavelli daje prednost modrosti in pretkanosti vladarja (Smith 1986: 10-12).

Odprava naravnega stanja med posamezniki s pogodbeno vzpostavitvijo suverene države po Hobbesu pomeni vznik novega naravnega stanja, tokrat med državami. Njegova temeljna značilnost je mednarodna varnostna dilema, saj v anarhični skupnosti suverenih držav trajno stanje miru ni mogoče (Jackson, Sørensen 1999: 74-76). Hobbesovo pojmovanje mednarodnega naravnega stanja kot stanja vojne vseh proti vsem je temeljna in najširše sprejeta predpostavka realističnega pristopa. Razlika v obeh opisanih naravnih stanjih je v tem, da so državljani suverenih držav v mednarodnem naravnem stanju bolje zaščiteni kot posamezniki v izvornem naravnem stanju. Interes suverena v mednarodnem naravnem stanju je ohranitev področja njegove suverenosti, zato lahko rečemo, da se v tem razmišljanju kažejo zametki koncepta ravnotežja sil (Smith 1986: 12-15).

Drugi izvor realizma sega v čas prve razprave v že vzpostavljeni disciplini mednarodnih odnosov. Pojem realizem je prvič uporabil britanski zgodovinar Edward Hallett Carr leta 1939 v svojem delu *The Twenty Years' Crisis*, v katerem je predstavil pristop, ki se želi ukvarjati z mednarodnimi odnosi, kakršni so in ne s takšnimi, kakršni naj bi bili (Hollis, Smith 1990: 21). Za Carrovo delo v disciplini velja splošen konsenz, da gre za prvo sistematično formulacijo realističnega pristopa v moderni obliki.

Carr (1939/1946: 63-4) postulira tri glavne značilnosti realistične teorije. (1) Zgodovina je zaporedje vzroka in posledice, njen potek pa je mogoče miselno analizirati.

(2) Praksa ustvarja teorijo in ne obratno. (3) Etika je funkcija politike in ne obratno, zato je morala produkt moči. V vsebinskem smislu Der Derian (1995: 385) označi Carrov realizem za ne-marksistično verzijo historičnega materializma.

Po Der Derianu (1995: 382), ki se loti reinterpretacije realizma s pomočjo genealoškega pristopa, iskanje izvora realizma služi njegovi mitizaciji. Meni, da izvirnega realizma ni mogoče odkriti, gre le za naknadno ustoličenje velikih očetov mednarodnih odnosov (Tukidida, Machiavellija in Hobbesa), ki jih realizem potrebuje, da lahko pripoveduje svojo Veliko zgodbo. Bistvo slednje v obliki šestih načel političnega realizma predstavljamo v nadaljevanju, nato pa bomo predstavili še njene splošne značilnosti.

2.5.2 Bistvo realizma

Kljub temu da, kot smo pokazali, Morghentaua ponavadi ne označujemo za prvega realista v prvi razpravi (še več, intenzivneje je bil vpleten v drugi razpravi, ko je zagovarjal tradicionalno stran), pa lahko njegovih šest načel političnega realizma razglasimo za temelj in bistvo realističnega pristopa vse do pojava neorealizma ob koncu tretje razprave, kot ga utemelji Waltz (1979). Morghentaujevih šest načel je zelo pomembnih tudi za oblikovanje dominantne moderne identitete realizma v mednarodnih odnosih, saj realizem dokončno očisti utopističnih elementov Carrove misli in s tem loči zgodovino realizma od zgodovine ostalih pristopov (Thies 2002: 165). Njegovo najpomembnejše delo *Politika med narodi*, ki je prvič izšlo leta 1948, časovno sodi v okvir prve razprave. Zaradi izjemnega pomena in vpliva¹⁹ tega dela tako na realistično teorijo kot na teoretsko razmišljanje v mednarodnih odnosih je treba predstavitvi teoretskega jedra realističnega pristopa dodeliti posebno mesto.

Morgenthaujeva (1948/1995: 75-90) postulacija šestih načel političnega realizma obsega naslednje točke:

---

¹⁹ Prevlada realizma ni bila omejena le na akademsko sfero, saj je realizem z Morghentaujevo pomočjo postal teoretski okvir ameriške zunanje politike (Hollis, Smith 1990: 27-28) v obdobju po II. svetovni vojni pa vse do konca hladne vojne.

(1.) Politika se ravna po objektivnih zakonih, ki so zakoreninjeni v človeški naravi, katere pglavitna lastnost je da, se skozi zgodovino ne spreminja. Objektivnost zakonov politike je podlaga za oblikovanje racionalne teorije.

(2.) Koncept interesa, definiranega kot moč, je glavno vodilo političnega realizma pri preučevanju mednarodne politike. Politika je avtonomna sfera delovanja in s tem ločena od ekonomije, etike, estetike ali religije. Poleg tega tako zastavljen koncept hkrati omogoča preučevanje preteklosti in napovedovanje prihodnjih dejanj (državnikov).

(3.) Koncept interesa, definiranega kot moč, je objektivna in splošno veljavna kategorija. Interes, ki je za politiko bistvenega pomena, ni odvisen od kraja in časa, skupaj z močjo pa sta odvisna od političnega in kulturnega konteksta. Moč je družbeni odnos, ki služi vzpostavljanju in ohranjanju nadzora človeka nad človekom, zato je ravnotežje moči trajni element vseh pluralističnih družb. Politično realnost je mogoče transformirati le z večšo manipulacijo trajno delujočih sil.

(4.) Vsako politično delovanje ima moralne posledice. Vendar za moralno presojanje delovanja držav ni mogoče uporabljati splošnih/univerzalnih moralnih načel, ki veljajo za posameznika. Preudarnost oziroma tehtanje posledic političnih dejanj je najvišja odlika v politiki, zato je pri presoji političnih dejanj treba uporabljati politično etiko.

(5.) Poistovetenje moralnih teženj neke nacije z univerzalnimi moralnimi zakoni preprečuje koncept interesa, definiranega kot moč.

(6.) Realist razmišlja v okviru koncepta interesa, definiranega kot moč, s tem pa ohranja avtonomijo politične sfere. Vsak način razmišljanja ima ustrezno področje (ekonomist razmišlja v okviru interesa, definiranega kot bogastvo) in funkcije, zato jih realist spoštuje, obenem pa pred njimi brani avtonomijo politične sfere.

2.5.3 Še o realizmu na splošno

Z namenom, da še dodatno in obširneje predstavimo glavne značilnosti realističnega pristopa v mednarodnih odnosih, si bomo pomagali z nekaj učbeniškiimi teksti, ki dodiplomskim študentom mednarodnih odnosov služijo kot standardizirana predstavitev teoretskih pristopov v disciplini. Za takšen način podajanja teoretskih pristopov je značilno iskanje najmanjšega skupnega imenovalca, s katerim lahko v enotno kategorijo združimo

zelo različne avtorje, s pogosto med sabo konfliktnimi pogledi na določena skupna vprašanja. Na račun splošnosti in preglednosti smo žrtvovali partikularnost in različnost.

Jackson in Sørensen (1999: 68-70) izluščita štiri temeljne predpostavke realizma: (1) pesimistični pogled na človekovo naravo, (2) prepričanje, da so mednarodni odnosi nujno konfliktni, skrajno sredstvo njihovega razreševanja je vojna, (3) visoko vrednotenje nacionalne varnosti in preživetja države ter (4) skepticizem do možnosti napredka v mednarodni politiki. K temu dodajata, da se svetovna politika odvija v mednarodni anarhiji, tj. v sistemu brez svetovne vlade, za mednarodne odnose pa so bistveni odnosi med suverenimi državami. Normativno jedro realizma sta že omenjeni nacionalna varnost in preživetje države, ki kot glavni vrednoti usmerjata analizo in izvajanje zunanje politike.

Dougherty in Pfaltzgraff (1990: 82-90) v svoji tipično ameriški predstavitvi teoretskih pristopov, namenjeni predvsem ameriškim študentom, poimenujeta realizem tradicionalni pristop v disciplini. Bistvo realizma shematsko strneta v štiri predpostavke: (1) glavni akterji v državocentričnem sistemu so države, (2) notranja politika je jasno ločena od zunanje, (3) mednarodna politika je boj za moč v anarhičnem okolju, (4) pravna enakost držav se kaže v institutu suverenosti, neenakost glede na moč pa v delitvi na velesile in manjše države.

Zaradi svoje pedagoške funkcionalnosti in poenostavljenosti je zelo razširjena koncepcija realizma, podana v t.i. SSS²⁰ modelu – država, preživetje in samopomoč. Dunne (1997a: 114-118) ga razloži: (1.) Država ima monopol nad uporabo sile znotraj svojih meja; navzven, v anarhičnem sistemu suverenih držav, pa tekmuje z drugimi državami za varnost, trge in vpliv. Narava tekmovanja v anarhičnem sistemu je igra ničelne vsote, ki v svetovni politiki preprečuje dogovor o univerzalnih načelih, razen v primeru načela ne-intervencije v notranje zadeve druge države. (2.) Glavni cilj neke države v mednarodni politiki je preživetje, saj je to predpogoj za doseg vseh drugih ciljev. Morala v mednarodni politiki in etika odgovornosti sta podrejeni cilju preživetja države. (3.) Samopomoč je glavni način za zagotavljanje varnosti države v anarhičnem sistemu. Zagotavljanje lastne varnosti avtomatsko sproži občutek nevarnosti druge države, rezultat pa je varnostna dilema. Izhod iz varnostne dileme oziroma omiljenje njenih učinkov predstavlja sistem ravnotežja moči.

---

²⁰ SSS je angl. kratica za statism, survival in self-help.

Slednji ni statični koncept, saj se skozi čas skozi vojno ali po mirni poti spreminja, rezultat pa so vedno nova ravnotežja moči.

Ker realizma ne moremo opredeliti kot enotne tradicije, so se pojavile številne njegove kategorizacije in periodizacije. Dunne (1997a: 112) časovno razdeli realistični pristop na klasični realizem, ki je trajal do začetka druge svetovne vojne, sledi moderni realizem, umeščen med leti 1939 in 1979, od takrat naprej pa govorimo o neorealizmu. Zanimivejša je Dunnova (1997a: 112-114) tematska klasifikacija realističnih pristopov, ki se, za razliko od periodične, posveča njihovi raznolikosti. Njegova taksonomija realizmov loči štiri pristope: strukturni I., historični, strukturni II. in liberalni. Glavna predstavnika strukturnega realizma I. sta Tukidid in Morghenthau, ki mednarodno politiko vidita kot neskončen boj za moč, ki ima korenine v človeški naravi. Slednja je določujoča in ahistorična struktura, ki je ni mogoče preseči. Historični realizem predstavljata Machiavelli in Carr, ki moralna načela podredita politiki. Zunanja politika je sprejemanje sprememb in prilagoditev na spremembe v distribuciji moči v svetovni politiki. Rousseau in Waltz sta utemeljitelja strukturnega realizma II., ki vzroke za konflikte pripiše anarhični strukturi mednarodnega sistema. Liberalni realizem predstavljata Hobbes in Bull, ki predvidevata možnost oblikovanja elementarnih pravil soobstoja med državami v okviru anarhičnega sistema; z drugimi besedami povedano, predvidevata možnost oblikovanja anarhične družbe.

3. DRUGA RAZPRAVA V MEDNARODNIH ODNOSIH

Kot smo pokazali, lahko prvo razpravo označimo kot ontološko, saj tako realizem kot idealizem dajeta odgovor na vprašanje, kaj so mednarodni odnosi. V drugi razpravi pa so v ospredju epistemološka vprašanja, kako nastaja vednost, s tem pa je tesno povezana izbira metodologije. Eno stran razprave predstavlja tradicionalni, včasih poimenovan tudi klasični pristop, pod katerega štejemo realizem in idealizem iz prve razprave, nasproti pa stojijo behavioristi, ki so v politologiji in mednarodnih odnosih najbolj uveljavljena smer pozitivizma. V tem poglavju bomo najprej predstavili behaviorizem v širšem kontekstu pozitivizma, nato vsebino in potek razprave, na koncu pa se bomo posvetili Angleški šoli mednarodnih odnosov, ki je odigrala pomembno vlogo pri zagovarjanju tradicionalnega pristopa, po drugi strani pa gre v zgodovini teoretske misli discipline za zapostavljen in v zadnjih letih ponovno odkrit pristop.

3.1 Druga razprava v kontekstu prodora pozitivizma

Razpravo med tradicionalisti in behavioristi večina avtorjev umešča v čas od konca petdesetih do začetka sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Brglez (1996: 22) jo umesti v šestdeseta, Wæver (1997: 11) v obdobje od konca petdesetih in skozi šestdeseta, Lapid (1989: 236) pa v petdeseta in šestdeseta. Zaradi lažjega razumevanja druge razprave bomo najprej predstavili poenostavljeno, a shematično sliko druge razprave (Jackson in Sørensen 1995:45-48), ki jo bomo v nadaljevanju dopolnili in poglobili. Tradicionalni ali klasični pristop je temeljil na filozofiji, zgodovini in pravu, zastopali pa so ga zgodovinarji, teoretiki mednarodnega prava in (bivši) diplomati. V metodološkem smislu so se pri oblikovanju teorij zanašali na razumevanje predmeta preučevanja, kar poudarja normativnost tradicionalnega pristopa. Behaviorizem v svojem bistvu ni nov ali samostojen pristop v mednarodnih odnosih, bolj gre za uporabo znanstvenih metodologij, ki izvirajo iz naravoslovnih znanosti. Razprava na koncu ni imela jasnega zmagovalca, behaviorizem pa je v disciplini pustil močan in trajen pečat.

Bistveno vprašanje druge razprave, ki pa vse do danes ni bilo v celoti odgovorjeno, je bilo, ali so mednarodni odnosi znanstvena disciplina. Naš namen ni podati odgovora na

zastavljeno vprašanje, ki vse od začetka druge razprave razdvaja teoretike mednarodnih odnosov. Za boljše razumevanje omenjenega vprašanja želimo razjasniti nekaj temeljnih pojmov in konceptov iz filozofije družbenih ved, ki je del širše filozofije znanosti. Wight (2002: 23) opozarja na terminološko in konceptualno zmedo, ki je rezultat nereflektiranega prenosa konceptov filozofije znanosti v disciplino z namenom legitimirati mednarodne odnose kot znanstveno disciplino (Thomas S. Kuhn, Imre Lakatos in Karl Popper) ali pa mednarodne odnose ubraniti pred znanostjo (Thomas S. Kuhn in Paul Feyerabend). Po desetletjih terminoloških nedoslednosti vneseta red Hollis in Smith (1990: 45-91), ki na epistemološki ravni razdelita pristope v mednarodnih odnosih na razlagalne (pozitivizem) in tiste, ki sodijo v tradicijo razumevanja (hermenevtika, ne-/post-pozitivizem).

Pozitivizem v mednarodnih odnosih ima širši in ožji pomen, zato Hollis (1996: 302-304) loči pozitivistične doktrine – od najsplošnejših do najožje pojmovanih – na objektivizem, naturalizem, empirizem in behaviorizem. Smith (1996: 16) navede glavne značilnosti pozitivizma v mednarodnih odnosih, ki se je razvil iz mehkejše verzije logičnega pozitivizma: (1) enotnost naravoslovnih in družbenih znanosti, kar pomeni, da lahko metode naravoslovnih znanosti uporabimo pri analizi družbenega sveta, (2) razlikovanje med vrednotami in dejstvi, kar pomeni, da je teorija vrednostno nevtralna in (3) obstoj (naravnih) zakonitosti v družbenem svetu. Podobno kot Smith (1996) tudi Neufeld (1996: 32-38) zaobjame pozitivizem²¹ v mednarodnih odnosih v tri temeljna načela, ki temeljijo na treh ločenih predpostavkah. (1) Načelo korespondenčne teorije resničnosti temelji na predpostavki ločitve subjekta in objekta raziskovanja. (2) Načelo metodološke enotnosti znanosti temelji na naturalistični predpostavki, da ni bistvene razlike med naravnim in družbenim svetom, zato lahko za analizo slednjega uporabimo metode, ki so se obnesle pri analizi prvega. (3) Načelo vrednostne nevtralnosti znanosti, ki temelji na predpostavki ločitve dejstev in vrednot. V obdobju druge razprave je prevladoval pozitivizem, razumljen kot behaviorizem (Smith 1996: 32), ki je z desetletnim zamikom prišel v mednarodne odnose iz politične teorije²² (Wight 2002: 28).

---

²¹ Neufeld (1996: 22-32) loči dve temeljni različici pozitivistične tradicije v družbenih vedah, Comteov pozitivizem iz začetka devetnajstega stoletja ter bolje razviti in vplivnejši logični pozitivizem iz prve polovice dvajsetega stoletja.

²² V petdesetih letih prejšnjega stoletja je bila politična teorija, podobno kot mednarodni odnosi deset let kasneje, razdeljena med behavioriste in tiste, ki so zagovarjali zgodovinski pristop oziroma zgodovino politične misli. Za razliko od politične teorije, ki je imela pristopa striktno za medsebojno izključujoča, pride

3.2 Vsebinski poudarki druge razprave

Glavna protagonistka druge razprave sta bila Bull (1966), ki je sprožil razpravo, na strani tradicionalistov in Kaplan (1966) na strani behavioristov²³. Bull (1966: 20) najprej utemelji klasični oziroma tradicionalni pristop, ki temelji na filozofiji, zgodovini in pravu, pri tem pa se zanaša na presojanje²⁴ kot glavno metodološko vodilo. Tradicionalni pristop je znanstveno nepopoln, saj ga usmerjata percepcija in intuicija, ki v znanstvenem ali behavioralnem pristopu nimata mesta. Slednji poskuša ustvariti znanstveno teorijo mednarodnih odnosov, ki temelji na logičnem ali matematičnem dokazovanju, kar predstavlja omejitev, ki ne omogoča vsebinskih dognanj, zato znanstveni pristop k teoriji mednarodnih odnosov ne prispeva praktično ničesar (Bull 1966: 26). Bull (1966: 28-37) še doda, da znanstveni pristop pomeni retrograden razvoj discipline in preroško napove, da bo zaradi tega disciplina tudi v prihodnje ujeta v filozofsko razpravo o svojih temeljih, na koncu pa behavioristom očita odsotnost samokritike, kar je posledica dejstva, da so se odpovedali filozofiji in zgodovini.

Tako kot se je Bull (1966) v razpravi²⁵ posvetil kritiki behavioralnega pristopa, se tudi Kaplan (1966) osredotoči na kritiko tradicionalnega pristopa. Kaplan, ki ga lahko označimo kot sistemskega teoretika²⁶, zanika (1966: 39-61) pet tematskih obtožnic, ki so jih tradicionalisti in Bull (1966) usmerili proti behavioristom. Ne strinja se, (1) da ima le politika cilje, naravoslovna znanost pa ne, (2) da je znanstvena vednost uporabna le na

---

kasneje v mednarodnih odnosih do prepletanja behaviorizma in realizma. To potegne za sabo dve pomembni posledici: (1) ločitev politologije in mednarodnih odnosov, ki (so) se posledično vedno bolj obračajo k ekonomiji in psihologiji, in (2) marginalizacijo normativnih pristopov v mednarodnih odnosih. S premiki, ki se zgodijo v obdobju četrte razprave, pride v devetdesetih letih do ponovnega približevanja politične in mednarodne teorije, pa tudi do uveljavljanja normativnih pristopov v mednarodnih odnosih (Schmidt 2002b: 115-140).

²³ Kvantitativne raziskave in analize formalnih modelov so behavioristi objavljali (še objavljajo) v revijah, kot so *Journal of Conflict Resolution*, *International Studies Quarterly* in *American Political Science Review*. Na področju kvantitativnih raziskav je najbolj znana tradicija raziskovanja miru (angl. *peace research tradition*), na področju analize formalnih modelov pa analiza racionalne izbire (angl. *rational choice analysis*) (Nicholson 1996: 128-145).

²⁴ Angl.: *exercise of judgement*.

²⁵ Gledano iz današnjih standardov akademskega diskurza je razprava med Kaplanom in Bullom na mnogih mestih zapustila problemski okvir in se spustila na raven "udarcev pod pasom". Kaplan (1966: 59) na primer ozmerja angleško šolo, ki ji je Bull pripadal, kot neugledno.

²⁶ Z uvajanjem sistemske teorije v mednarodne odnose je začela znamenita ontološko-epistemološka razprava okrog problema ravni analize (angl. *level of analysis problem*), ki jo Buzan (1995: 199) vidi kot glavno posledico druge razprave. Pri problemu ravni analize gre za vprašanje, kam usmeriti analizo – na raven enote ali na raven celote (individualizem ali holizem).

dejstvih, človeško delovanje pa lahko razumemo le s pomočjo razumevanja, modrosti in intuicije, (3) da behavioristi zamenjujejo znanstvene modele z realnostjo, (4) da se znanstvena metoda ni sposobna spoprijeti se z vsebinskimi vprašanji mednarodne politike, ker zahteva visoko stopnjo natančnosti in merljivosti, in (5) da behavioristi, ki uporabljajo znanstvene metode, nikoli ne morejo biti prepričani, da niso česa pustili zunaj modela.

Pomembno vprašanje druge razprave je tudi, ali je Morghenthau zagovarjal tradicionalni pristop ali znanstvenega. Hollis in Smith (1990: 22-28) pripiseta šestim načelom političnega realizma znanstveni značaj. Po njunem mnenju je namreč Morghenthaujeva koncepcija človekove narave pozitivistična, saj trdi, da politika temelji na objektivnih zakonih, ki so zakoreninjeni v človekovi naravi. Istočasno pa Hollis in Smith (1990: 23) priznata, da je v svojih drugih delih Morghenthau nasprotoval znanstvenemu pristopu, zato ga nekateri uvrščajo v nasprotni tabor, vendar je po njunem mnenju odločujoč pozitivistični značaj *Politike med narodi*. Nasprotnega mnenja je Wight (2002: 27-28), ki Morghenthaua predvsem na osnovi njegovega dela *Scientific Man vs. Power Politics* iz leta 1946 označi za anti-pozitivista. Kljub zgodnjim težnjam k znanstvenosti pride z omenjenim delom v Morghenthauovi teoretski misli do preobrata. Sami uvrščamo Morghenthaua na stran tradicionalistov, saj jasno zavrne razumevanje mednarodnih odnosov kot znanstvene discipline, ki temelji na pozitivizmu in racionalizmu (Morghenthau 1946/1974) in gojita zavajajoče emancipacijske in progresivistične obete.

Za razliko od prve razprave, ki je veliko bolje raziskana, druga razprava še čaka na podrobnejšo in bolj sistematično analizo. Najbolj je uveljavljena Vasquezova (Hollis in Smith 1990: 31) ocena, da behaviorizem dejansko ni bil alternativa realizmu, saj je v teoretskem smislu temeljil na treh njegovih osrednjih predpostavkah: (1) država je najpomembnejši subjekt v mednarodnih odnosih, (2) notranja in zunanja politika sta med sabo ostro ločeni, in (3) mednarodni odnosi so boj za moč in prizadevanje za mir. Za drugo razpravo lahko rečemo, da je behaviorizem napadal realizem na metodoloških osnovah, vsebinsko pa je šlo za skupen teoretski pristop (Hollis in Smith 1990: 32), zato Vasquez drugo razpravo označi za psevdo-razpravo (Schmidt 2002a: 14).

Vpliv znanstvenosti v disciplini, ki je prišel v mednarodne odnose prek behaviorizma, se kaže na štirih področjih: (1) mednarodni odnosi so delno izgubili intelektualno avtonomijo, s tem ko si izposojajo analitične modele iz npr. mikroekonomije,

(2) poveča se razkol med ameriško akademsko skupnostjo,²⁷ predano pozitivizmu, in ostalim svetom, ki je do pozitivizma nezaupljiv, (3) pride do ločitve politične teorije in teorije mednarodnih odnosov, in (4) ta ločitev marginalizira pomen normativnosti v disciplini (Schmidt 2002a: 15). Kljub vsemu pa druga razprava po Wæverju (1997: 12) bistveno pripomore k profesionalizaciji discipline, saj z njo pride do navznoter usmerjene razprave med člani akademske profesije, medtem ko je šlo v prvi razpravi za splošno akademsko razpravo o zunanji politiki.

3.3 Angleška šola mednarodnih odnosov

O Angleški šoli²⁸ v mednarodnih odnosih lahko govorimo kot o samostojnem pristopu v teoretskem smislu, nekateri jo poimenujejo tudi pristop mednarodne družbe, saj mednarodne odnose razume kot družbo držav (Jackson 1995: 110), včasih pa naletimo na poimenovanje klasični pristop (Jackson 1996). V petdesetih letih je Angleška šola predstavljala radikalno alternativo utrjenima pristopoma v disciplini (realizmu in idealizmu) (Little 1995: 10), pa tudi behaviorizmu, kot smo pokazali zgoraj. V nadaljevanju pa bomo pokazali, da Angleška šola zavrača striktno delitev mednarodnih odnosov na realistični in liberalni pristop, temveč ju kombinira in razširja na način, ki pomeni novo celoto in hkrati alternativo obema. Na podlagi tega lahko rečemo, da gre za zakasnelo vsebinsko razširitev prve razprave (Jackson in Sørensen 1995: 55), ki potrjuje naše izsledke, da ni mogoče potegniti ostre razločevalne črte med realizmom in idealizmom. V tem smislu lahko celo trdimo, da Angleška šola predstavlja sintezo in nadgradnjo prve razprave.

---

²⁷ Jørgensen (2000: 15) poleg Wæverja (1997) in Hoffmana (1977) zagovarja tezo o ameriški prevladi v glavnem toku teoretskega razmišljanja v disciplini in pravi, da je prvi dve razpravi treba razumeti kot rivalstvo znotraj ameriške akademske skupnosti mednarodnih odnosov. Jørgensen (2000) opozori na obstoj zajetne, a spregledane kontinentalne oz. evropske teorije mednarodnih odnosov, ki se naslanja na kontinentalno oz. evropsko filozofijo, razprave znotraj nje pa se razlikujejo od dominantnih "Velikih" razprav.

²⁸ Glavni akademski instituciji, v katerih se je razvijala teoretska misel Angleške šole, sta bili Britanski komite za teorijo mednarodne politike, ki je deloval med letoma 1959 in 1984, in katedra za mednarodne odnose na *London School of Economics and Politics* v 40-ih, 50-ih in 60-ih letih prejšnjega stoletja (Knudsen 2000: 25). Pomembnejšo vlogo v disciplini pa dobi Angleška šola šele v zadnjih dveh desetletjih, ko pride do povečanega zanimanja za dela njenih pripadnikov – Hedleya Bulla, Martina Wighta, C.A.W. Manninga, Adama Watsona in Herberta Butterfielda (Knudsen 2000: 1).

Angleško šolo lahko opredelimo kot politično teorijo mednarodne družbe, ki na eni strani temelji na pravni in politični filozofiji Grotiusove tradicije²⁹, na drugi strani pa na klasičnem realizmu, poleg tega pa se opira tudi na zgodovino in sociologijo (Knudsen 2000: 28). Angleška šola namenja osrednjo pozornost sistemu držav, ki je sestavljen iz treh med sabo prepletenih elementov: mednarodnega sistema, mednarodne družbe in svetovne družbe. Razmerje med mednarodnim sistemom in mednarodno družbo pa je bistveno za razumevanje mednarodnih odnosov (Little 1995: 11). Kot vidimo, je temeljni koncept mednarodna družba³⁰, ki združuje elemente klasičnega realizma, liberalizma in mednarodnega prava (Knudsen 2000: 5).

S pomočjo Jacksona (1995: 110-112) opozorimo na štiri ključne razsežnosti koncepta mednarodne družbe: (1) članice mednarodne družbe so izključno suverene države, državljani držav so člani mednarodne družbe le posredno, (2) s konceptom mednarodne družbe je povezan koncept (nastajajoče) svetovne družbe, ki jo teoretiki Angleške šole vidijo kot alternativo mednarodni družbi, (3) treba je ločiti med mednarodnim sistemom in mednarodno družbo, in (4) koncept mednarodne družbe temelji na teoretski refleksiji vlog predsednikov držav, predsednikov vlad, zunanjih ministrov, ambasadorjev in številnih drugih predstavnikov, ki delujejo v imenu držav.

Poglejmo, kako Bull (1977) v *Anarhični družbi*,³¹ najvplivnejšem in najpomembnejšem delu Angleške šole, definira ključna koncepta in razmerja med njima. Najprej se ustavimo pri mednarodni družbi, ki jo Bull (1977: 13) definira kot "skupino držav, ki se zaveda določenih skupnih interesov in skupnih vrednot /.../, ki jo zavezujejo

---

²⁹ V zgodovini mednarodnih odnosov Bull (1977: 24-27) loči med tremi tradicijami: Hobbesovo ali realistično, Kantovo ali univerzalistično in Grotiusovo ali internacionalistično. Slednja se umešča med obe ostali, saj išče ravnotežje med konfliktom in identiteto interesov.

³⁰ Treba je opozoriti na razliko med solidarističnim in pluralističnim pojmovanjem mednarodne družbe. Gre za različna odgovora na vprašanje, katera pravna pravila so najprimernejša za delovanje mednarodne družbe. Solidaristi, ki izhajajo iz pravne tradicije naturalizma, zagovarjajo (splošna) pravna pravila, ki odražajo solidarnost, sodelovanje in enotnost. Pluralisti izhajajo iz pravne tradicije pozitivizma, zagovarjajo pa le tista pravna pravila, za katera je doseženo minimalno soglasje držav. Pri teoretikih Angleške šole zasledimo obe pojmovanji, prevladuje pa pluralistično (Knudsen 2000: 7-16).

³¹ Za razliko od posameznikov so suverene države sposobne oblikovati družbo brez vlade – anarhično družbo (Bull 1977: 50-51). S tem argumentom Bull na eni strani zavrne realistično pojmovanje anarhije kot neizogibnega dejstva, na drugi strani pa se zelo približa pojmovanju anarhije, ki ga razvija konstruktivistični pristop (Wendt 1992), kjer je anarhija družbeno konstruirana realnost. Povezavo potrди tudi Wendt (1999: 3), ki uvršča Bulla med prve pripadnike konstruktivističnega pristopa. Dunne (1995: 368) poleg Bulla šteje za družbene konstruktiviste tudi ostale prominentne predstavnike Angleške šole (izpostavi še Charlesa Manninga in Martina Wighta), Guzzini (2000: 176) pa opozarja na problematičnost povezave zaradi empiricizma Angleške šole.

skupna pravila v medsebojnih odnosih in sodelovanje pri delovanju skupnih institucij". Kot vidimo, so za obstoj mednarodne družbe potrebni skupni interesi in skupne vrednote,³² obvezujoča pravila, ki jih države sprejemajo, ter delujoče institucije. Medtem pa mednarodni sistem sestavljata dve ali več držav, med njima (njimi) pa morajo obstajati zadostni in redni stiki, tako da ima delovanje ene države učinek v drugi(h) in obratno (Bull 1977: 9-10). Definicija mednarodne družbe že vključuje obstoj mednarodnega sistema, slednji pa lahko obstaja ločeno, ne da bi postal mednarodna družba (Bull 1977: 15).

Ko govorimo o Angleški šoli, nikakor ne moremo mimo prispevka Martina Wighta, poleg Bulla najpomembnejšega teoretika šole in enega izmed najvidnejših teoretikov v disciplini nasploh. Wight (1991: 7) teorijo mednarodnih odnosov razdeli na tri tradicije³³: racionalizem, realizem in revolucionizem. Racionalizem, ki temelji na delih Grotiusa in verjame v človekov razum, se osredotoča na mednarodne odnose (trgovina, diplomacija), temelječe na mednarodnem pravu v prevladujočem anarhičnem okolju. Temeljne značilnosti realizma³⁴, ki temelji na delih Machiavellija, so anarhija, vojna in politika moči, konflikt pa je naravno stanje v odnosih med državami. Revolucionizem, temelječ na Kantovi misli, razvija idejo moralne enotnosti mednarodne družbe, ki je več kot le vsota njenih konstitutivnih elementov (držav) (Wight 1991: 8-24). Za vsako od treh tradicij lahko rečemo, da je nepopolna teorija mednarodnih odnosov, šele kombinacija vseh treh omogoča ustrezno razumevanje mednarodnih odnosov. S konceptom treh tradicij Angleška šola preseže binarno delitev na realistični in liberalni pristop, hkrati pa z njim sintetizira in vsebinsko nadgradi prvo razpravo.

---

³² Glavni vrednoti mednarodne družbe sta red in pravičnost (Bull 1977).

³³ Pri tem gre za poskus zgodovine mednarodne politične misli, po vzoru zgodovine politične misli, ki ima po Wightu (1996) neprimerno bolj bogato zgodovino.

³⁴ Wightovi tradiciji realizma in racionalizma v veliki meri sovpadata z realističnim in liberalnim pristopom, ne gre ju enačiti.

4. TRETJA RAZPRAVA V MEDNARODNIH ODNOSIH

Kot smo videli, obstaja v disciplini dokaj močan konsenz o prvi in drugi razpravi glede strani v razpravi in glede vsebine razprave. Večje težave nastopijo s tretjo in četrto razpravo, saj so avtorji neenotni tako glede vprašanja, koliko razprav je bilo v disciplini, kakor tudi glede vprašanja vsebine posamezne razprave. V literaturi prevladujejo avtorji, ki zagovarjajo tri razprave (Lapid 1989 in Smith 1995), v zadnjih desetih letih pa v ospredje prihaja teza o štirih ali več razpravah (Wæver 1997, Brglez 1996, Schmidt 2001).

V nalogi smo se odločili za štiri razprave, ker bolje odražajo dejansko stanje na teoretskem prizorišču. Kot smo povedali uvodoma, je namreč naše vodilo pri raziskovanju pojmovanje razprav kot konstelacij, ne pa redukcij, ki ga s sabo prinaša pogled, ki zagovarja tri razprave. Tretja razprava v naši nalogi obsega interparadigmalno razpravo, kjer je ključno vprašanje in/komenzurabilnosti treh pristopov, pojmovanih kot paradigme, ter razpravo med neorealizmom in neoliberalizmom o relativnih in absolutnih koristih, ki kulminira v racionalistični neo-neo sintezi. To nekateri avtorji (Wæver 1996) uvrščajo v četrto razpravo, sami pa smo jo uvrstili v tretjo, ker razprava med neorealizmom in neoliberalizmom poteka na pozitivističnih osnovah. Za četrto razpravo je namreč bistvena razdelitev na pozitivistične in post-/antipozitivistične pristope. V nadaljevanju bomo predstavili značilnosti interparadigmalne razprave in njen pomen za disciplino, sledila bo predstavitev za mednarodne odnose zelo pomembne transformacije realizma v neorealizem, sklenili pa bomo z razpravo med neorealizmom in neoliberalizmom.

4.1 Interparadigmalna razprava

Začetke interparadigmalne razprave lahko postavimo v zgodnja sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, ko realizem izgublja svojo pojasnjevalno moč, uveljavljati pa se začneta liberalni in strukturalistični pristop. Glavnina interparadigmalne razprave se je odvila v sedemdesetih letih, samorefleksija³⁵ te razprave pa je sledila kasneje, v začetku in sredi osemdesetih (Smith 1995: 18 in Wæver 1997: 12).

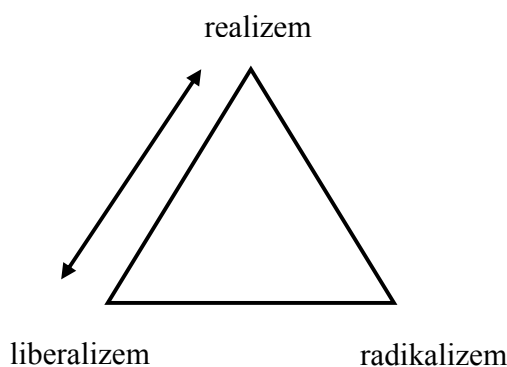
---

³⁵ Podobno kot je veljalo za prvo in drugo razpravo, je tretja razprava dobila ime šele po tem, ko se je dejansko (domnevno) zgodila (Wæver 1996: 176-177).

Pred nadaljevanjem je treba opozoriti na terminološko zmedo,³⁶ ki vlada pri označevanju treh pristopov v interparadigmalni razpravi. Še najmanj razhajanj najdemo v zvezi z realizmom, ki ga zasledimo tudi pod imenoma neorealizem ali klasična tradicija. Liberalizem v sedemdesetih najdemo pod naslednjimi poimenovanji: pluralizem, transnacionalizem, interdependenca, globalizem ali svetovna družba. Največ zmede pa je s poimenovanjem strukturalističnega pristopa v mednarodnih odnosih, ki ga zasledimo tudi pod oznakami radikalizem, marksizem, neomarksizem ali socializem (Neufeld 1996, Smith 1995 in Wæver 1996). Različna poimenovanja kažejo na to, da pristopi niso notranje homogeni in da tudi znotraj pristopov prihaja do razprav. Takšna ugotovitev velja seveda tudi za druge pristope, ki se pojavljajo v ostalih treh razpravah.

Za razliko od prvih dveh razprav, kjer sta si nasproti stali dve strani, je struktura interparadigmalne razprave trikotna. Če sta si nasprotni strani v prvi in drugi razpravi prizadevali za prevlado svojega pristopa, pa je za interparadigmalno razpravo značilna pluralnost med pristopi, s katero je disciplina živela (Wæver 1996: 155). Na skici 4.1 je ponazorjena trikotna struktura razprave, kjer je glavna os potekala med dominantnim realizmom in liberalizmom, ki se postavlja kot močan izzivalec, radikalizem (marksizem) v mednarodnih odnosih pa nikoli ni bil tako razvit kot prva dva (Wæver 1996: 150-151).

Skica 4.1: Interparadigmalna razprava

Vir: Wæver (1996: 151).

³⁶ Tri pristope v interparadigmalni razpravi smo poimenovali realizem, liberalizem in strukturalizem, za potrebe naše naloge pa alternativna poimenovanja uporabljamo kot sopomenke.

Ker smo doslej že predstavili realistične in liberalistične pristope iz posameznih razprav, ostale njune izpeljanke pa bomo predstavili v nadaljevanju, se na kratko ustavimo še pri strukturalističnem pristopu. Slednjega najbolje ponazarjata teorija odvisnosti in analiza svetovnih sistemov. Prva temelji na neomarksizmu in Gramscijevem pojmovanju hegemonije, druga pa na Wallersteinovi analizi sodobnega mednarodnega sistema. Skupna lastnost obeh pristopov je, da (ekonomska) struktura svetovnega sistema determinira delovanje in možnosti svojih enot – razredov in držav (Brglez 1996: 24-25). Ključne razlike in primerjave med pristopi interparadigmalne razprave si lahko ogledamo v tabeli 4.1.

Tabela 4.1: Primerjava med pristopi v interparadigmalni razpravi.

	realizem	liberalizem	strukturalizem
glavni akterji	države	sub-, trans- in ne-državni akterji; države	kapitalistična svetovna ekonomija in razredi
metaforični model	biljardne krogle	pajčevina	večglava hobotnica
pogled na državo	enoten akter	razbita na številne vladne in nevladne agencije	zastopnica razrednih interesov
pojmovanje časa	statičnost	evolucija	revolucija
odnos do sprememb	večni zakoni	spremembe in možen napredek	stabilnost do zloma sistema
vzvodi dinamike	moč	kompleksna družbena gibanja	ekonomija
narava političnih in ekonomskih odnosov	konflikt	harmonija interesov	konflikt
odnos med ekonomijo in politiko	politika določa ekonomijo	ekonomija naj določa politiko	ekonomija določa politiko
omejitev predmeta proučevanja	meddržavni sistem	svetovna družba	svetovni sistem
cilj ekonomske dejavnosti	maksimizacija nacionalnih interesov	maksimizacija globalne blaginje	maksimizacija razrednih interesov
najpomembnejša tema	nacionalna varnost	blaginja	ekonomski dejavniki
odvisna spremenljivka	ravnanje držav	glavni svetovni dogodki	razlike med bogatimi in revnimi

Vir: prirejeno po Brglez (1996: 26), Brglez (1996: 28) in Wæver (1996: 153).

Z namenom, da bi osmislila trikotno strukturo interparadigmalne razprave, si disciplina izposodi analitične koncepte iz filozofije in zgodovine (pozitivističnih) znanosti. Veliko je bilo spornega izposojanja od Kuhna in Lakatosa, vse v funkciji dokazovanja znanstvenega napredka discipline kot celote (Schmidt 2001: 10). Pri Kuhnu³⁷ je bila izposojena teorija paradigem,³⁸ kar pomeni, da se na pristope gleda kot na paradigme, ki med sabo tekmujejo za prevlado v disciplini. Prve aplikacije Kuhnovega koncepta paradigme v mednarodnih odnosih so se zgodile v začetku sedemdesetih let, ko so pluralisti poskušali dokazati, da poteka znanstvena revolucija, ko staro paradigmo (realizem) izpodriva nova in boljša (pluralizem) (Wæver 1996: 160).

Vendar se interparadigmalna razprava ni končala z znanstveno revolucijo v mednarodnih odnosih, saj je prevladalo večinsko stališče, da je odnos med paradigmi inkomenzurabilen.³⁹ To v praksi pomeni, da ni mogoča neposredna razprava med paradigmi, ker ni enotnih kriterijev, s katerimi bi jih primerjali med sabo. Paradigme so neprimerljive, ker gre za vzporedne razlage mednarodne stvarnosti (Brglez 1996: 26). Drugo, manjšinsko stališče pa pravi, da je odnos med paradigmi komenzurabilen, zato jih je mogoče primerjati med sabo na podlagi skupnega pozitivističnega standarda (Neufeld 1996: 50).

Za zaključek predstavitve interparadigmalne razprave bomo podali šest odprtih vprašanj in pomislekov v zvezi z njo (Smith 1995: 19-21): (1) delitev na tri paradigme je vprašljiva, saj dejanske razlike med njimi niso tolikšne, kot jih implicira kategorizacija, poleg tega pa so paradigme tudi navznoter bolj raznolike; (2) razprava je vsebinsko ozka, saj izpušča znaten del tem v mednarodnih odnosih; (3) dejansko je potekalo zelo malo razprave med paradigmi; (4) dominantna realistična paradigma je definirala okvire razprave v svojo korist, kar je pripeljalo do marginalizacije drugih dveh paradigem; (5) koncept interparadigmalne razprave zakriva dejansko dominantnost realistične paradigme, saj daje videz pluralnosti (oblika Marcusejeve represivne tolerance); in (6) v

---

³⁷ Kuhn, Thomas (1962/1988): *Struktura znanstvenih revolucij*. Ljubljana: Krtina.

³⁸ Prenos Kuhnovega koncepta paradigme v družbene vede je sporen že sam po sebi, saj Kuhn jasno trdi, da družbene vede nimajo paradigem in da jih v prihodnosti tudi ni pričakovati (Hollis in Smith 1990: 60). Kuhn je bil tudi jasen, da je znanstveni napredek možen le znotraj paradigme, kjer tudi obstajajo jasna pravila glede izbire konkurenčnih razlag. Omenjena pravila pa ne veljajo v situaciji interparadigmalne razprave (inkomenzurabilnost), kjer imamo tekmovalen odnos med paradigmi (Wæver 1996: 160). Nekateri avtorji zato govorijo o zlorabi Kuhnovega koncepta paradigme v mednarodnih odnosih (Schmidt 2001: 10).

³⁹ Pojem inkomenzurabilnost najdemo v SSKJ, slovar tujk pa ponuja prevod nemerljiv, neizmerljiv ali neprimerljiv.

interparadigmalni razpravi ni jasno, ali so paradigme trije različni pogledi na isti svet ali gre za tri poglede na različne svetove.⁴⁰

4.2 Neorealizem

Do transformacije realizma⁴¹ v neorealizem⁴² pride leta 1979, ko izide Waltzovo epohalno delo *Teorija mednarodne politike*, verjetno najvplivnejše in najbolj citirano delo v mednarodnih odnosih. Pri neorealizmu gre za znanstveno različico realizma, zato se večina avtorjev strinja (Wæver 1997: 17, Buzan 1996: 58), da je s tem prišlo do zapoznele zmage behaviorizma iz druge razprave, saj se je realizem uklonil zahtevam po večji znanstvenosti.⁴³ Kot se spomnimo, se je realizem na strani tradicionalistov v drugi razpravi boril proti behaviorizmu in s tem proti uporabi metod pozitivističnih znanosti v mednarodnih odnosih. Z odnosom do znanosti je tesno povezana ključna točka razlikovanja med realizmom in neorealizmom.⁴⁴ Prvi je utemeljen na konzervativni predpostavki nepopoljšljive in nespremenljive človeške narave, drugi pa na anarhični strukturi mednarodnega sistema (Buzan 1996: 49).

Izhodišče Waltzove (1979: 79) sistemske⁴⁵ teorije mednarodnih odnosov je sistem, ki ga sestavljajo struktura in enote.⁴⁶ Ker Waltz definira sistem kot sestavljen iz strukture in enot, je bistvena skrbna definicija strukture, da se izogne lastni redukcionistični zanki (Hollis in Smith 1990: 108). Strukturo razume kot neodvisno spremenljivko, ki posredno

---

⁴⁰ Smith (1996: 11) se kasneje bolj nagiba k temu, da gre za tri paradigme o istem svetu, saj vse gradijo na pozitivističnih predpostavkah.

⁴¹ Kljub temu, da neorealizem postane dominanten pristop v realistični teoretski tradiciji, pa še danes najdemo predstavnike klasičnega realizma.

⁴² Naj spomnimo, Dunne (1997a: 113) neorealizem poimenuje strukturalni realizem II. Pojem neorealizem, ki označuje strukturalno in znanstveno različico realizma, je skoval Ashley leta 1984 (Wæver 1997: 31).

⁴³ Waltz govori o neorealistični (znanstveni) teoriji, ki se razlikuje od klasične realistične misli (Wæver 1997: 17).

⁴⁴ Waltz je trdil, da se neorealizem pomembno razlikuje od klasičnega realizma, hkrati pa je tudi superiornější (Linklater 1995: 242-245).

⁴⁵ Waltz (1979: 59) trdi, da je njegova teorija prva zares sistemska teorija mednarodnih odnosov. Vse ostale so redukcionistične, kar po njegovem mnenju velja tudi za tiste, ki so se predstavljale za sistemske (Rosecrance, Hoffman, Kaplan, Singer). Razlika med redukcionističnimi in sistemskimi teorijami je v tem, da prve preučujejo neodvisne spremenljivke na individualni (državni), druge pa na sistemski (mednarodni) ravni (Waltz 1979: 18).

⁴⁶ Država je tako za realiste kot za neorealiste primarna enota (Buzan 1996: 51), slednji pa priznavajo pomen ostalih akterjev na ravni enote (Waltz 1979: 93).

vpliva na obnašanje znotraj sistema (Waltz 1979: 74). Definicija strukture mora po Waltzu (1979: 79-80) zaobiti lastnosti enot ter njihovo obnašanje in interakcije, kar pomeni, da kulturni, ekonomski, politični in vojaški odnosi med državami ne igrajo nobene vloge pri izgradnji systemske teorije.

Glavne značilnosti strukture mednarodnega sistema so torej (Waltz 1979: 88): (1) načela, po katerih je organizirana, (2) diferenciacija enot in določitev njihovih funkcij, in (3) distribucija moči med enotami. Struktura mednarodnega sistema je anarhična in decentralizirana, za razliko od strukture (državnega) političnega sistema, ki je hierarhičen in centraliziran (Waltz 1979: 88). Države, ki so enote mednarodnega sistema, niso diferencirane glede na funkcije, ki jih izvajajo – funkcije držav v anarhični strukturi mednarodnega sistema so enake, ker so vse države suverene (Waltz 1979: 93). Države se razlikujejo med sabo le po moči. Struktura sistema⁴⁷ se spremeni le v primeru, ko se spremeni distribucija moči med enotami (Waltz 1979: 97).

V zvezi z razmerjem med realizmom in neorealizmom želimo na koncu opozoriti še na dve pomembni razliki med njima v odnosu do: (1) zunanje politike in (2) vloge ekonomije. Neorealistična teorija mednarodne politike zelo omeji vpliv in pomen zunanje politike, ki ji realizem odreja osrednje mesto. Zaradi determinirajoče strukture mednarodnega sistema je vloga (aktivne) zunanje politike omejena, pomembnejše je prilagajanje (Waltz 1979: 113). Znanstveno in bolj abstraktno formulirani neorealizem je veliko bolj pripravljen za obravnavo tem iz mednarodne politične ekonomije,⁴⁸ kot je to veljalo za realizem (Hollis in Smith 1990: 36-37).

4.3 Razprava med neorealizmom in neoliberalizmom

Glavnina razprave med neorealizmom in neoliberalizmom je potekala v desetletju od sredine osemdesetih do sredine devetdesetih let prejšnjega stoletja (Smith 1997: 169). Omenjena pod-razprava, ki jo še štejemo v okvir tretje razprave, je vezni člen med tretjo in četrto razpravo. S transformacijo realizma v neorealizem in liberalizma v neoliberalizem

---

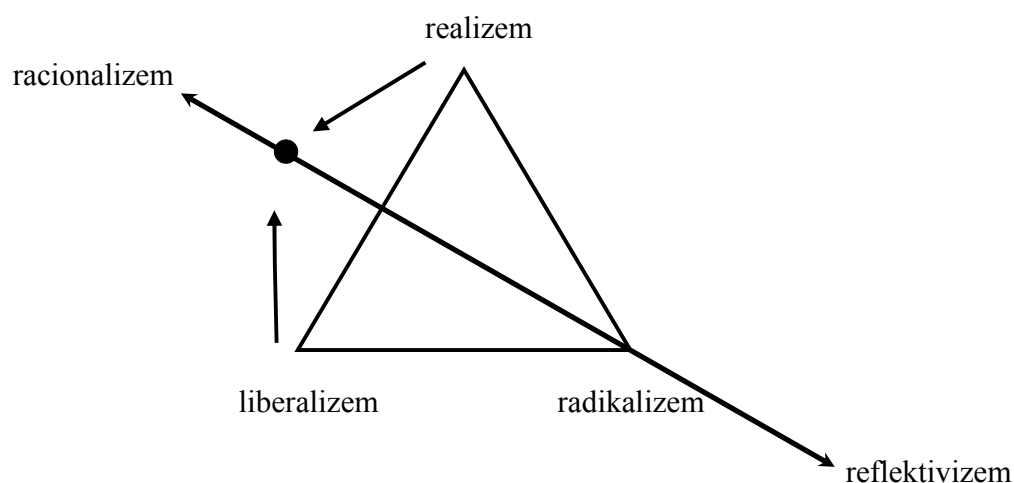
⁴⁷ Waltz (1979: 100) loči med verjetnejšimi spremembami znotraj sistema, ki so posledica sprememb ravnotežja moči, in med manj verjetnimi spremembami organizacijskega načela strukture, ki je že skozi stoletja anarhija.

⁴⁸ Na Waltza so močno vplivali teoretski modeli iz mikroekonomije (Buzan 1996: 52).

pride do znatnega poenotenja med do sedaj konkurenčnima pristopoma na osnovi neorealističnih predpostavk. Poenotenje med pristopoma poznamo v literaturi pod oznako neo-neo sinteza (Wæver 1996: 162) in predstavlja temelj racionalističnega pristopa, ki mu v četrti razpravi stojijo nasproti reflektivistični pristopi (Keohane 1988: 284). Neo-neo sintezo, ki se razvije iz strukture interparadigmalne razprave in predstavlja vezni člen do četrte razprave, si lahko ogledamo na skici 4.2.

Skica 4.2: Prehod iz interparadigmalne v četrto razpravo skozi neo-neo sintezo.

Vir: prirejeno po Wæver (1996: 165).

Preden se posvetimo vsebini razprave med neorealizmom in neoliberalizmom, si na kratko pogledajmo transformacijo liberalizma v neoliberalizem. V okviru liberalnega pristopa sta se v sedemdesetih zelo uveljavili dve vplivni usmeritvi – transnacionalizem in interdependenca, ki ju včasih zasledimo pod skupnim imenom pluralizem (Little 1996: 66). Osrednja teza transnacionalizma je, da država izgublja primat glavnega akterja v mednarodnih odnosih, vse pomembnejši postajajo drugi akterji, predvsem ekonomski (Hollis in Smith 1990: 34). Interdependenca pa pomeni medsebojno odvisnost med državami in akterji v svetovni politiki, ki jo povzroča povečan obseg mednarodnih transakcij denarja, blaga, ljudi in informacij med njimi (Keohane in Nye 1977/1989: 8-9). V začetku osemdesetih, po objavi Waltzove *Teorije mednarodne politike*, pluralisti

sprejmejo neorealistično državocentrično usmeritev, kar štejejo za rojstvo neoliberalizma (Little 1996: 69 in 79).

Potem ko neoliberalizem postopoma prevzame bistvene elemente Waltzovega anarhičnega mednarodnega sistema, pride med neorealizmom in neoliberalizmom do znatnega poenotenja na teoretski ravni (Brglez 2000: 116). Oba pristopa sta prehodila pot samoomejujoče redefinicije v smeri teoretskega in metafizičnega minimalizma, ki je povečal njuno kompatibilnost (Wæver 1996: 163). Sledilo je oblikovanje skupnega racionalističnega raziskovalnega programa, na osnovi katerega je nastala velika količina kvantitativnih⁴⁹ študij. Z neo-neo sintezo dobimo osrednje jedro discipline (Smith 1997: 169), ki še danes predstavlja njen glavni tok.

Kljub temu pa med neorealizmom in neoliberalizmom ostaja nekaj pomembnih razlik, ki so predmet vsebinsko zelo ozko zastavljene razprave (Smith 1995:23). Baldwin (navedeno po Smith 1997: 170) strne bistvene poudarke razprave v šest točk: (1) neorealisti bolj poudarjajo omejujoč vpliv anarhične strukture na delovanje držav, kot je to značilno za neoliberaliste; (2) mednarodno sodelovanje je za neorealiste težje dosegljivo in je odvisno od moči države; (3) neorealisti zagovarjajo relativne koristi mednarodnega sodelovanja (kdo dobi več), neoliberalisti pa absolutne (pomembno je, da pridobijo vsi); (4) neorealisti se osredotočajo na vprašanje varnosti in preživetja v anarhičnem sistemu, neoliberalisti pa na mednarodno politično ekonomijo; (5) za neorealiste je v ospredju moč, za neoliberaliste pa skupni cilji oz. interesi; in (6) neorealisti se ne strinjajo z neoliberalisti, da lahko mednarodne institucije in mednarodni režimi ublažijo negativne učinke, ki jih sproža anarhičen sistem.

---

⁴⁹ Znanstveni značaj neo-neo sinteze implicira veliko stopnjo minimalizma, ki pušča prostor za razvoj teorije in empiričnih študij (Wæver 1996: 162).

5. ČETRТА RAZPRAVA V MEDNARODNIH ODNOSIH

Med avtorji še vedno ni soglasja, koliko razprav se je dejansko zgodilo v mednarodnih odnosih, tehtnica pa se vedno bolj nagiba na stran tistih, ki zagovarjajo štiri razprave (Wæver 1996 in 1997, Jackson in Sørensen 1999, Vasquez 1995). Četrta razprava, ki je imenujejo tudi postpozitivistična razprava (Lapid 1989), je samorefleksija znotraj discipline, ki je sledila petdesetletni dominaciji pozitivizma v mednarodnih odnosih (Smith 1996: 11). O četrti razpravi, kjer si nasproti stojijo racionalistični in reflektivistični pristopi, družbeni konstruktivizem pa se ponuja kot most med obema, lahko govorimo od sredine osemdesetih let prejšnjega stoletja, traja pa vse do danes. V nadaljevanju si bomo ogledali vsebinske poudarke razprave, sklenili pa bomo z obsežnejšo predstavitevijo feminističnih pristopov, ki podobno kot drugi reflektivistični pristopi razširjajo in bogatijo teoretsko polje discipline.

5.1 Četrta razprava v luči epistemoloških delitev

Pristope v četrti razpravi bomo razdeli na podlagi več kriterijev, najbolj pa se je uveljavila razvrstitev glede na njihov odnos do pozitivizma. Na eni strani imamo glavni tok discipline, neo-neo sintezo (neo-neo pristop), ki je utemeljena na pozitivističnih⁵⁰ osnovah, na drugi strani pa različne pristope, utemeljene na ne-/postpozitivističnih epistemologijah. Postpozitivizem v mednarodnih odnosih nikakor ni enotna filozofska platforma, razumeti ga gre kot "metateoretično vrenje" ki je sledilo zatonu obljube pozitivizma o kumulativni behavioristični znanosti v družboslovju in posledično v mednarodnih odnosih (Lapid 1989: 236). Skupni imenovalec sicer heterogenih postpozitivističnih pristopov v splošnem smislu je zanikanje metateoretičnih predpostavk pozitivističnega raziskovanja (Brglez 1996: 30), konkretno pa to pomeni napad na neorealizem (Smith 1995: 24).

Kot smo že večkrat omenili, pozitivistično stran v razpravi predstavlja neo-neo sinteza, več težav pa je z identifikacijo postpozitivističnih pristopov. Mednje Smith (1995:

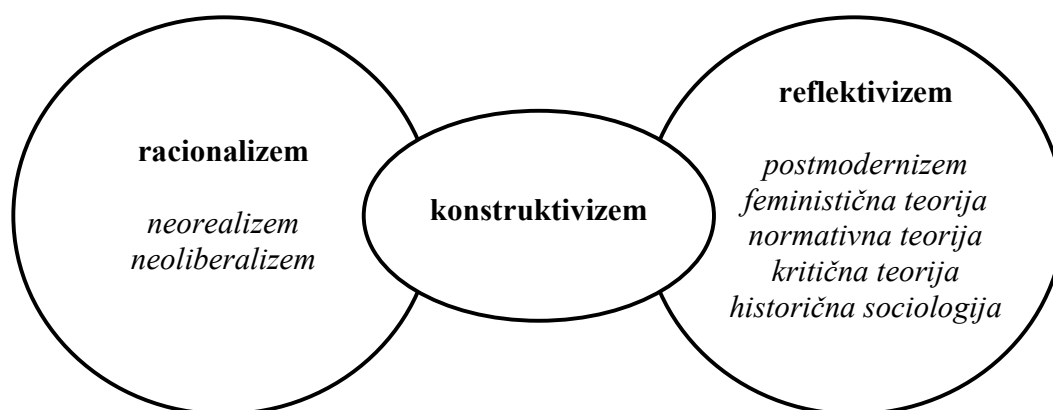
---

⁵⁰ Predhodne tri razprave so se v glavnem izognile epistemološkemu vprašanju, zato je samoumevna in dominantna empiricistična epistemologija omogočala le omejen obseg ontoloških trditev (o tem, kaj dejansko obstaja v mednarodnih odnosih) (Smith 1996: 11 in 34).

24-26) šteje kritično teorijo, historično sociologijo, feministične pristope in postmodernizem oziroma poststrukturalizem, kasneje pa v to skupino doda še normativno teorijo (Smith 1997: 168) in postkolonializem (Smith in Owens: 288-291). Sodobnejša in celovitejša je Brglezova (2006: 104-108) klasifikacija, ki obsega zgodovinsko sociološke pristope, družbeno konstruktivistične pristope, nove normativne teorije mednarodnih odnosov, neo-gramscijevske in ostale marksistične pristope, kritičnoteoretične pristope, feministične pristope, postmodernistične in poststrukturalistične pristope in postkolonialistične pristope. Jackson in Sørensen (1999: 232) pa jih razdelita na kritično teorijo, postmodernizem, normativno teorijo in konstruktivizem, ki ga večina avtorjev vidi kot most med obema stranema.

Naslednja pomembna delitev pristopov iz četrte razprave na racionalistične in reflektivistične pristope je prišla iz tabora dominantnega pristopa. Keohane (1988: 300) kot predsednik najpomembnejšega akademskega združenja (International Studies Association) v disciplini in najpomembnejši predstavnik neo-neo sinteze s pozicije moči pozove reflektivistične pristope, naj podobno kot racionalističana stran pripravijo raziskovalne programe po njihovem zgledu, sicer jim grozi marginalizacija. Kar je seveda paradoksalno, saj Keohane za presojo reflektivističnih in racionalističnih pristopov predlaga kriterije, ki favorizirajo slednje, prvi pa jih želijo problematizirati (Smith 1996: 13 in 34). Na skici 5.3 vidimo grafični prikaz četrte razprave.

Skica 5.3: Teorija mednarodnih odnosov ob koncu devetdesetih.

Vir: Smith (1997: 168).

Na pristope v četrti razpravi lahko na ravni metateorije pogledamo na osnovi delitev na konstitutivno in razlagalno teorijo ter fundamentno in antifundamentno⁵¹ teorijo, kar ima za posledico močnejši premik discipline v smeri humanističnih ved (Smith 1995 in 1997). Razlagalne teorije pojmujejo svet kot nekaj, kar je zunanje teorijam, konstitutivne teorije pa razumejo teorije kot del sveta, ki ga tudi same konstruirajo⁵² (Smith 1997: 167). V kategorijo razlagalne teorije spada skoraj celotna neo-neo sinteza, konstitutivno teorijo pa predstavlja večina postmodernizma in kritične teorije ter določena feministična dela, kot bomo videli v nadaljevanju (Smith 1995: 27). Razlika med fundamentnimi in antifundamentnimi teorijami se nanaša na to, ali je mogoče določeno teorijo presojsati na podlagi nevtralnega ali objektivnega temelja. Prve sprejemajo, druge pa zavračajo obstoj takšnega temelja, na osnovi katerega je mogoče razsojati pravilnost ali napačnost trditev zunaj lastne teorije. Po teh kriterijih štejemo med fundamentne teorije neo-neo sintezo, historično sociologijo⁵³ in kritično teorijo, med antifundamentne pa postmodernizem, večino normativne teorije in določena feministična dela (Smith 1997: 168).

Na kratko se ustavimo še pri pristopu družbenega konstruktivizma⁵⁴, ki se ponuja kot most med racionalističnimi in reflektivističnimi pristopi.⁵⁵ Guzzini (2000: 160) opredeli konstruktivizem kot družbeno konstrukcijo vednosti v epistemološkem smislu in kot konstrukcijo družbene realnosti v ontološkem smislu. Prevladujoča različica⁵⁶ družbenega konstruktivizma (Wendt) za izhodišče vzame podobo sveta, kakršno zagovarjajo racionalisti (anarhična struktura mednarodnega sistema), pri tem pa pod vprašaj postavi identiteto akterjev in pomene, ki jih akterji pripisujejo svojim dejanjem, kar je značilno za reflektiviste (družbena konstrukcija realnosti). Znotraj četrte razprave potekata v zvezi z družbenim konstruktivizmom dve vzporedni razpravi: (1) med racionalisti in konstruktivisti

---

⁵¹ Angl.: foundationalist, antifoundationalist theory

⁵² Razprava med konstitutivno in razlagalno teorijo je po Smithovem (1995: 27) mnenju bistvena znotraj družbene teorije nasploh, poskusi njunega poenotenja (Bhaskarjev znanstveni realizem in Giddensova strukturacijska teorija) pa so po njegovem mnenju obsojeni na neuspeh.

⁵³ Uvrstitev historične sociologije med postpozitivistične in reflektivistične pristope ne temelji na zavračanju pozitivizma, ampak na zavračanju države kot osrednje enote racionalizma (Smith 1997: 169).

⁵⁴ Konstruktivizem ni teorija mednarodne politike *per se*, v prvi vrsti je družbena teorija na kateri temeljijo konstruktivistične teorije o mednarodni politiki (Adler 1997: 323).

⁵⁵ Poudariti je treba, da je obseg razprave med racionalisti in reflektivisti relativno skromen, v glavnem pa gre za kritiko nasprotnega tabora, ki vsak zase objavljata v ločenih revijah in se udeležujeta ločenih konferenc (Smith 1997: 184).

⁵⁶ Adler (1997: 335) konstruktivizem v mednarodnih odnosih razdeli v štiri skupine (ločijo se v glavnem zaradi metodoloških nesoglasij), med katerimi poteka notranja razprava.

znotraj pozitivističnih epistemoloških premis in (2) med konstruktivisti in poststrukturalisti, ki zavrača pozitivistično epistemološko metaosnovo (Brglez 2000: 116).

Na koncu, ko smo obdelali vse štiri razprave, si v tabeli 5.2 oglejmo njihove tematske poudarke. Kot je razvidno iz tabele, so razprave potekale na treh osnovnih tematskih področjih - politika, filozofija in metateorija, ki se deli na ontologijo, epistemologijo in metodologijo - intenzivnost razprave na posameznem področju pa se je spreminjala od razprave do razprave.

Tabela 5.2: Predmet štirih razprav

	politika	filozofija	epistemologija	ontologija	metodologija
prva razprava	XXX	XX		X	
druga razprava			XX	X	XXX
tretja razprava	XX			XXX	X
četrti razprava		XXX	XX	X	

Legenda: xxx – glavna oblika razprave, xx – sekundarna oblika ...

Vir: Waever (1996: 157).

5.2 Feministični pristopi v mednarodnih odnosih

5.2.1 Zgodovina feminističnih pristopov v mednarodnih odnosih

Začetki feminističnih pristopov v akademski disciplini mednarodnih odnosov segajo v drugo polovico osemdesetih let prejšnjega stoletja. V primerjavi z ostalimi družbenimi vedami, na primer s sociologijo, kjer so se feministični pristopi uveljavili v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, gre v mednarodnih odnosih za relativno pozen proces s konca osemdesetih, vseeno pa je to splošen trend, ki je zaznaven v disciplini, ko govorimo o

vpeljevanju različnih teoretskih pristopov, ki temeljijo na ne-pozitivističnih epistemologijah, uvoženih iz drugih družboslovnih in humanističnih ved.

Prodor feminističnih pristopov v disciplino se je začel s serijo konferenc in okroglih miz, ki so potekale v Združenih državah in Veliki Britaniji. Pomembnejši mejnik in s tem preboj predstavlja leto 1988, ko je izšla posebna izdaja ugledne revije *Millennium*, ki je bila v celoti posvečena feminističnim pristopom v mednarodnih odnosih. Leto kasneje je pomembno z vidika akademske institucionalizacije feminističnih pristopov v mednarodnih odnosih, saj so na London school of economics and political science ustanovili prvi podiplomski program, ki je temeljil na feminističnih pristopih v mednarodnih odnosih. Leta 1990 je na novonastale razmere reagiralo Združenje za mednarodne študije.⁵⁷ V začetku devetdesetih let se je začelo pojavljati vedno več študijskih programov, strokovnih srečanj, konferenc, člankov in samostojnih del s tega področja. Prva revija specializirana za področje feminizma v mednarodnih odnosih, *International feminist journal of politics*, je začela izhajati leta 1999. Danes lahko rečemo, da so feministični pristopi v disciplini utrjeni in prepoznavni, saj jih med drugim najdemo že zraven uveljavljenih tradicionalnih pristopov v študijskih gradivih, ki so namenjeni kot uvod dodiplomskim študentom v disciplino. Kljub temu pa so feministični pristopi v senci dominantnih racionalističnih pristopov in jim predstavljajo alternativo oziroma opozicijo. Dodati je treba, da je njihov vpliv večji v Evropi in ostalih delih sveta, v ZDA pa je vpliv feminističnih pristopov zelo omejen. Zaradi tega je razprava med feminističnimi in ostalimi pristopi enostranska, v splošnem gre za kritiko glavnega toka discipline, ki pa se nanjo v glavnem ne odziva.

Zunanji dejavnik, po Ticknerjevi (2002: 275), ki je pripomogel k uveljavitvi feminističnih pristopov v mednarodnih odnosih, je zaključek hladne vojne konec osemdesetih let prejšnjega stoletja. Vprašanja mednarodne varnosti so na agendi svetovne politike zgubljala osrednje mesto, s tem pa se je odprl prostor za teme iz »nizke« politike: ekonomsko globalizacijo, demokratizacijo in človekove pravice. Poleg tega je do tega obdobja prevladovalo prepričanje, da je vprašanje spolne neenakosti problem, ki se pojavlja znotraj države, za razumevanje mednarodnih odnosov pa je nebistven.

Feministke vidijo znanstveno disciplino o mednarodnih odnosih kot domeno angleško govorečih moških iz anglosaškega akademskega okolja, kar se kaže v podštevilčni

---

⁵⁷ International studies association

zastopanosti žensk v disciplini in nasploh v mednarodni politiki. Ženske v akademski disciplini mednarodnih odnosov se povečini specializirajo za teme iz mednarodne politične ekonomije, odnosov sever-jug ali etike, manj pa na področju mednarodne varnosti oziroma t.i. visoke politike. Elshtainova (1991: 343) označi teoretiziranje v mednarodnih odnosih pred nastopom feminističnih pristopov za nesmiselno zaradi »sistematične spolne pristranosti«. Glavni vzrok za težavno razmerje med feminističnimi pristopi in racionalističnimi na drugi strani je po Ticknerjevi (1997: 611), da oba tabora gradita svoje teorije na različnih ontoloških in epistemoloških osnovah, kar vodi k medsebojnemu nerazumevanju in negativnemu stereotipiziranju.

5.2.2 Opredelitev spola

Za boljše razumevanje feminističnih pristopov v mednarodnih odnosih je treba osvetliti spol,⁵⁸ za feministično teorijo osrednji koncept/analitično orodje in najpomembnejšo identiteto obenem. Večina feministk operira s spolom kot družbeno konstruirano kategorijo, redkeje kot zgolj biološko determinanto. Moški in ženski spol določajo družbene silnice, ne pa biološka determiniranost. Tickner (2002: 288) opredeli spol kot hierarhično razmerje moči in neenakosti med moškim in žensko, ki se spreminja skozi zgodovino in glede na kulturo. Spol je po True (2002: 7) relacijski koncept, ki temelji na analizi moškosti in ženskosti. Ker je spol družbeni konstrukt, lahko lažje razumemo zgodovinsko sprejeto pojmovanje Margharet Thatcher kot »železne lady« ali »pravega moškega«, biološko gledano osebe ženskega spola, ki je prepoznavna po družbenih lastnostih, ki se na splošno pripisujejo moškemu spolu. Za vse teoretske pristope do četrte razprave lahko po Ticknerjevi (1997: 613) ugotovimo, da niso vključevali spola kot analitične kategorije, ni se jim zdel relevanten preučevanje mednarodnih odnosov, ampak za odnose med žensko in moškim na individualni, zasebni ravni.

Carver (2003: 288) v analitičnem smislu razlaga spol kot eksplanans (pojasnjevalec) in kot eksplanandum (stvar, ki se pojasnjuje). Spol v tem smislu lahko funkcionira znotraj

---

⁵⁸ SSKJ loči med biološkim spolom (angl: sex), »značilnosti, po katerih se bitja delijo na moška in ženska« in družbeno konstruiranim spolom (angl: gender), »oseba glede na te (biološke – op. a.) značilnosti«. V naši nalogi razumemo spol kot družbeno kategorijo, s spolom kot biološko kategorijo ne operiramo.

širšega okvira (discipline), nikoli pa ne kot okvir sam. Povedano drugače, spol se vnaša⁵⁹ v že obstoječo vsebino mednarodnih odnosov. Trenutno poteka v feminizmu v mednarodnih odnosih intenzivna razprava o razmerjih med spolom, ženskimi študijami in ne-feminističnimi študijami spola.

5.2.3 Klasifikacija in kratek oris feminističnih pristopov

Feministični pristopi v mednarodnih odnosih izhajajo iz različnih družboslovnih in humanističnih disciplin ter filozofskih tradicij. V politično teoretičnem smislu Elshainova (1991/1995: 342) deli feministične pristope na radikalnega, marksističnega, liberalnega in psihoanalitičnega. Dodaja pa jim abstraktnejše pristope: feministične različice strukturalizma in svetovne sistemske teorije, *standpoint* feminizem in feministične postmoderne teorije. Smith (1997: 174) našteje štiri: *standpoint*,⁶⁰ liberalnega, postmodernega in socialističnega/marksističnega.

Širšo paleto feminističnih pristopov nam ponudi Ticknerjeva (2002: 276): liberalni in post-liberalni, marksističen, radikalni, socialističen, psihoanalitičen, *standpoint*, post-kolonialen in postmoderni. Med njimi obstajajo velike vsebinske razlike, kakor tudi v epistemološkem smislu, kjer je liberalni feminizem na eni strani zakoreninjen v pozitivizmu, na drugi strani pa postmoderni feminizem v postpozitivizmu. Glavna premisa razmišljanja liberalnih feministk vidi v pravnih ovirah glavni razlog za podrejenost žensk v družbi, novi val post-liberalnih feministk pa opaža globlje zakoreninjene patriarhalne strukture, ki jih ni moč odpraviti zgolj s pravnimi sredstvi. Oba pristopa skupaj vključujeta večji del feministk delujočih na področju mednarodnih odnosov, bolj izrazito v anglosaksonskem akademskem svetu. Marksistične in socialistične feministke razumejo spolno neenakost kot rezultat delovanja trga dela, ki vzdržuje spolno neenakost z delitvijo na plačano javno delo in neplačano privatno delo. Vedno večji vpliv med feminističnimi pristopi ima postmoderna izpeljanka, ki poudarja pluralnost in razlike kot temeljno epistemološko vodilo. S tem ko daje pozornost nekonvencionalnim temam v mednarodnih

---

⁵⁹ Angl.: *gendering International Relations*

⁶⁰ Gre za sporen feministični pristop, ki po Smith (1997: 175) poskuša razviti ločeno žensko verzijo realnosti (moška je dominantna), s tem da zagovarja obstoj enotnega (esencialno) ženskega pogleda na svet.

odnosih - posilstvom, trgovini na črno, prostituciji in domačemu delu – v center svojega zanimanja postavi marginalizirane skupine in posameznike v svetovni politiki, za katere v racionalističnih pristopih ni prostora. »Feministična teoretizacija vsakdana« usmeri pozornost na »mesta, ki so nižja od nizke politike« (Sylvester 1996: 264). Kritična ost je usmerjena tudi proti zahodnocentričnosti mednarodnih odnosov, zato postmoderne feministke prisluhnejo, kot primer, izkušnjam žensk iz tretjega sveta, ki v metodologiji racionalističnih pristopov niso pojmovane kot nosilke (legitimne) vednosti. Sploh pa velja, da postmoderne feministični pristopi črpajo svoja metodološka orodja, na primer diskurzivno analizo, v glavnem iz zgodovine, sociologije ali antropologije, kot pa iz politologije.

Jarvis (2000: 148-159), kritik feminističnih pristopov v mednarodnih odnosih, jih razdeli na dve dominantni šoli: konstruktivistične ali epistemološke in ontološke ali standpoint. Prva skupina vidi spolne kategorije kot prehodne, spremenljive, razpršene in gibljive. Zanimajo jih neštete relacije, ki se pojavijo med najrazličnejšimi akterji v mednarodnih odnosih na osnovi katerih oblikujejo številne perspektive, mnenja, metode, pomene in identitete. Druga skupina pa v središče postavi žensko, ki je v ontološkem smislu raziskovalni subjekt, izhodiščna točka za razumevanje bistva mednarodnih odnosov. To je potrebno zato, ker so zgodovinsko gledano, moški ustvarjali vednost, ki je zato pristranska, neobjektivna, androcentrična in sovražna do žensk.

V zadnjih letih lahko govorimo o drugi generaciji feminističnih pristopov v mednarodnih odnosih. True (2002: 1-5) vidi zasluge prve generacije v prizadevanjih za transformacijo discipline, kjer je bila kritična ost na metateoretični ravni v glavnem usmerjena proti realizmu. Druga generacija postavi spol kot glavno analitično orodje pri bolj empirično usmerjenih študijah zunanje politike, mednarodne varnosti ali mednarodne politične ekonomije. Prehod, ki je v teku, ne pomeni preloma, ampak nadaljevanje poti v smeri empirično utemeljenega teoretičnega dela. Pot k teoretičnemu napredku feminističnih pristopov vodi preko izboljšanja svojih empiričnih študij mednarodnih odnosov.

Če povzamemo, feminističnim pristopom je skupna ugotovitev glede ženske podrejenosti v družbenem, ekonomskem in kulturnem okolju, razlikujejo pa se glede narave ženske podreditve in načinov, kako jo razložiti ter na koncu preseči.

5.2.4 Feministična reformulacija šestih načel realizma

Ticknerjeva (1988: 66-67) se je lotila feministične reformulacije šestih načel Morghentauvega političnega realizma, enega od njegovih ključnih tekstov. Glede na to, da je realističen pristop v mednarodnih odnosih dominanten, Morghentaujeva formaulacija njegovih šestih načel pa ima v njem temeljno mesto, služi feministična reformulacija kot konkreten primer, kako lahko feministični pristop dopolni/reformulira (neo)realizem.

Ticknerjeva (1988: 66-67) s pomočjo feministične analize reformulira šest načel Morghentaujevega političnega realizma:

1. Objektivnost se povezuje z moškostjo, zato domnevno objektivni zakoni človeške narave temeljijo na pristranskem moškem pogledu na človeško naravo. Človeška narava je hkrati moška in ženska, zato feministični pristop predlaga dinamično objektivnost, ki ponuja povezan moški in ženski pogled na objektivnost z manj možnosti za vzpostavitev dominacije.
2. Nacionalni interes je večdimenzionalen in pogojen s kontekstom, zato ne more biti definiran izključno v okviru moči. V sodobnem svetu zahteva nacionalni interes sodelovanje, ne pa igre z ničelno vsoto.
3. Moč je pojmovana kot dominacija in kontrola, ki privilegira moškost, zanemarja pa drugo pojmovanje moči v smislu skupnega omogočanja, ki se povezuje z ženskostjo.
4. Feministična perspektiva zavrača ločevanje morale in političnega delovanja.
5. Feministična perspektiva se strinja s političnim realizmom v točki, da normativnih prizadevanj določene države ne smemo enačiti z univerzalnimi moralnimi načeli. Razlika med pristopoma se kaže v prizadevanju feminizma, ki si prizadeva najti skupne moralne elemente, ki bi lahko postali osnova za zmanjšanje števila mednarodnih konfliktov in za gradnjo mednarodne skupnosti.
6. Feministična perspektiva zavrača pojmovanje politike kot avtonomne sfere, saj je avtonomnost v zahodni kulturi povezana z moškostjo. Gradnja discipline na tako ozko razumljenem pojmu političnega namreč izključuje prizadevanja in prispevek žensk.

Ticknerjeva (1988: 53-71) ne polemizira z Morghenthaujem glede točnosti ali objektivnosti njegovega opisa mednarodnega sistema, temveč želi pokazati, da gre pri šestih načelih političnega realizma za pristranski pristop, ki privilegira moški spol. Večina

feminističnih teorij, epistemološko gledano, zavrača obstoj objektivne vednosti, saj je objektivnost v zahodni vednosti povezana z moškim spolom, neobjektivnost, ne-vednost pa je povezana z ženskim spolom, radikalne feministične pozicije pa odnos povezanosti nadomeščajo z enačenjem. Feministična analiza osrednjih besedil racionalističnih pristopov v mednarodnih odnosih pokaže številne binarne delitve, ki se vežejo na spol: objektivnost – subjektivnost, dejstvo – vrednota, vojna – mir, oblast – podrejenost, kultura – narava, javno – zasebno, razum – čustvo, univerzalno - posamezno ali avtonomnost – odvisnost. Prva značilnost v paru se praviloma povezuje z moškim spolom, druga pa z ženskim.

5.2.5 Nekaj primerov feministične analize

Feministično branje klasičnih tekstov⁶¹ od Tukidida, Machiavellija, Hobbesa do ostalih temeljnih tekstov, na katerih gradi tradicija političnega realizma ponudi dopoljeno razumevanje ključnih konceptov v mednarodnih odnosih. Najprej se bomo dotaknili države, ki je Elshtainova (1991: 351) ne vidi kot racionalnega akterja z enotno identiteto, temveč kot zgodovinsko pogojeno kolektiviteto. Feministični pristopi preučujejo mednarodne odnose na ravni posameznika v njegovem družbenem, ekonomskem in političnem okolju za razliko od realistične paradigme, kjer unitarna država v ontološkem smislu deluje v asocialnem in anarhičnem mednarodnem okolju.

Feministični pristopi ponudijo tudi obogateno in razširjeno razumevanje moči, osrednjega koncepta racionalističnih pristopov v mednarodnih odnosih. Elshtainova (1991: 355) uvede k razumevanje moči latinsko razločevanje med *potestas* (oblast, nadvlada, gospostvo) in *potentia* (zmožnost, učinkovitost). Prvi pomen po Ticknerjevi (1988: 61) sovpada z ustaljenim razumevanjem moči v mednarodnih odnosih (oblast človeka nad človekom oziroma moškega nad žensko). Slednji pa v skladu s pojmovanjem moči, kot ga razvija Hannah Arendt (1906-1975), v smislu skupnega omogočanja. Nasprotna si pomena moči v grobem sovpadata z zgodovinsko distribucijo moči med spoloma.

Iz zgornje analize lahko izpeljemo povezavo med objektivnostjo ter konceptom moči in dominacije, ki nam služi za določanje položaja feminističnih pristopov v

---

⁶¹ Primer je Ticknerjeva reformulacija šestih načel političnega realizma.

mednarodnih odnosih. Racionalistične teorije, utemeljene v objektivističnih epistemologijah, določajo okvir in vsebino razprave v disciplini ter delujejo kot arbiter pri tehtanju argumentov, podrejeni feministični pristopi pa iščejo nove možne poti osvetlitve predmeta mednarodnih odnosov.

Naslednji primer uporabe feminističnih pristopov na konkretnem in za mednarodne odnose zelo pomembnem področju so varnostne študije. V realistični perspektivi je tradicionalni koncept nacionalne varnosti povezan z vojaško močjo, ki fizično varuje državo pred zunanjo grožnjo v anarhičnem mednarodnem sistemu. V današnjem svetu tovrsten mehanicistični koncept nacionalne varnosti ni več uporaben, feministični pristopi pa ga razširjajo in dopolnjujejo.⁶² Ticknerjeva (2002: 284) zruši mit o zaščitenosti žensk in otrok v vojni, saj statistika kaže drastičen dvig deleža teh žrtev v civilnem prebivalstvu, ki hkrati predstavlja tudi 90 odstotkov begunske populacije. Še več, koncept ščitenja žensk in otrok se zlorablja za legitimacijo vojnega nasilja. Posilstva žensk v vojni niso nesrečen slučaj, ampak načrtna vojaška strategija (primer Bosna in Hercegovina). Glede sodelovanja žensk v vojni lahko zasledimo dve nasprotujoči si stališči: liberalne feministke ga zagovarjajo, radikalne pa odklanjajo, kajti ženske naj bi zavrnilo bojevanje v moških vojnah. Elsthainova (1991: 357) zavrača povezavo med pacifizmom in feminizmom, v smislu, da slednji, kot odsotnost nasilja in patriarhalnosti, avtomatsko prinaša mir. S tem zavrača splošno razširjeno prepričanje pri feministkah v mednarodnih odnosih, da če bi ženske dobile možnost vplivanja v zunanji politiki, bi sledil (globalni) mir.

5.2.6 Odzivi in kritike

Sylvester (1996: 255) identificira štiri skupine odzivov na feministične pristope v disciplini mednarodnih odnosov in jih ponazori s pomočjo Gaussove krivulje. Na eni strani ekstrema imamo ignorantski odnos, ko manjši del akademske skupnosti v popolnosti ignorira feminizem. Proti sredini krivulje najdemo zagovornike izoblikovanih mednarodnih odnosov, ki vidijo sodelovanje feminističnih pristopov na že izoblikovanih raziskovalnih programih. Tretja skupina, na drugi strani sredine krivulje, priznava obstoj pristopov, jim

---

⁶² V tem smislu zgovorni so že naslovi ključnih del (neo)realizma, Waltzov - Človek, država in vojna (*Man, the state, and war*) in feminizma - Ženske in vojna (*Women and war*), ki jo je spisala Jean Bethke Elshtain.

posveča obširne opombe v svojih tekstih. Zadnja skupina na drugi strani ekstrema pa dejansko uporablja nekatere feministične pristope v svojih analizah.

Kritiki iz realističnega tabora feministične pristope označujejo za idealistične. Pri tem Ticknerjeva (1997: 617) postavi tezo, da izraz idealizem služi realitom za delegitimacijo feminističnih pristopov, podobno kot jim je služil v prvi razpravi z »idealističnimi« pristopi. Glavni cilj feminističnega teoretiziranja je napredek in emancipacija, doseganje enakosti med spoloma. Pri tem je potrebno poudariti, da feministke zavračajo doseganje emancipacije skozi razsvetljenski⁶³ projekt vednosti, ki ustoliči znanost kot osrednjo obliko vednosti v sedemnajstem stoletju, ker enači objektivnost z moškim spolom, ženske pa izločuje kot nosilke vednosti. Realizem pa želi, prav tako idealistično, doseči mednarodni mir in red s pomočjo znanstvene natančnosti in napovedovanja. Gre za rezultat druge razprave, ko so nastali prevladujoči znanstveni raziskovalni programi v disciplini na predpostavkah realističnega pristopa o delovanju mednarodnega sistema. Posledica je, da realistični pristop zaseda mesto hegemon, ki določa pravila razprave v disciplini, nasprotnike pa stigmatizira z idealisti.

V konstelaciji četrte razprave v mednarodnih odnosih veljajo feministični pristopi za marginalizirane, še vedno se borijo za svojo težo in prepoznavnost v okviru discipline. Kritika dominantnih racionalističnih pristopov je ponavadi ostra, še posebej s pozicij radikalnih postmodernih feministk. Kljub obojestranskim pozivom k dialogom med obema taboroma prave razprave ni, zato ostaja vpliv na glavni tok discipline obrobni. Opazno je tudi pomanjkanje samokritičnosti znotraj razprav med feminističnimi pristopi, v ospredju je raznolikost in širina, odsotno pa je jedro oziroma ključen feminističen pristop. Doprinos feminizma v disciplini je vseeno pomemben zaradi odpiranja novih tematskih področij in zaradi pridobljenih novih perspektiv na tradicionalnih temah.

---

⁶³ Razsvetljenska epistemologija postavi žensko po Ticknerjevi (1997: 621) v podrejen položaj, izven področja racionalnosti, določi ji prostor v zasebni sferi, kjer se ukvarja z »naravnimi« aktivnostmi, kot so vzgoja in nega otrok ter gospodinjstvo. S tem ženska izgubi ekonomsko neodvisnost, izrinjena je iz javne in politične sfere, posledično pa se okrepi kapitalistična patriarhalna struktura.

ZAKLJUČEK

Velike razprave so, kljub številnim pomanjkljivostim, najbolj uveljavljen način podajanja teoretske zgodovine oziroma zgodovine teoretične misli v akademski disciplini mednarodni odnosi. Navkljub nesoglasjem, koliko razprav je potekalo v disciplini, je najpogostejše stališče, da so bile štiri, ki ga zastopamo tudi v nalogi. V obdobju vzpostavljanja mednarodnih odnosov kot discipline v dvajsetih letih prejšnjega stoletja je potekala razprava med idealisti in realisti, po II. svetovni vojni in v šestdesetih letih smo bili priča razpravi med tradicionalisti, ki so jih sestavljali pripadniki obeh pristopov iz prve razprave, in behavioristi, ki so postavljali znanost o mednarodnih odnosih na pozitivistične temelje. Sedemdeseta in začetek osemdesetih so čas interparadigmalne razprave med realizmom, liberalizmom in strukturalizmom. V tem času pride do transformacije realizma in liberalizma v neorealizem in neoliberalizem, s tem pa do njunega poenotenja, ki rezultira v neo-neo sintezi. Slednja predstavlja racionalistični pristop v četrti razpravi, ki se začne konec osemdesetih let in traja še danes, nasproti pa mu stojijo reflektivistični pristopi. V vmesnem polju med njima pa najdemo družbeni konstruktivizem, ki se ponuja kot most med njima.

Pojem razprava pomeni aktivno izmenjavo mnenj o neki stvari, je torej proces v katerega sta vpleteni vsaj dve strani. Če bi po tem kriteriju presojali razprave v mednarodni odnosih, kaj kmalu vidimo, da je bilo razprave relativno malo. Za prvo razpravo se je izkazalo, da razprave skoraj ni bilo, še najbolj živahni razpravi sta potekali med tradicionalisti in behavioristi v drugi razpravi in pod-razprava tretje razprave med neorealizmom in neoliberalizmom. V četrti razpravi je dominantni racionalistični neo-neo sintezi uspelo marginalizirati reflektivistične pristope, saj oba tabora objavljata članke v ločenih revijah in obiskujeta ločene panele na konferencah.

Ali pojem razprava torej ni ustrezen za poimenovanje odnosa teoretskih tokov v danih časovnih obdobjih zgodovine in sedanjosti mednarodnih odnosov? Pojem razprava je po mojem mnenju potrebno razumeti širše. Ni nujno, da v danem obdobju poteka aktivna in intenzivna razprava med različnimi teoretskimi pristopi, za razpravo v širšem smislu je dovolj že, da v danem obdobju obstaja konstelacija različnih teoretskih pristopov. V konstelaciji pristopov znotraj discipline se pristopi razvijajo avtonomno, pri tem pa so v

implicitni komunikaciji z ostalimi pristopi v disciplini. V situaciji razprave med pristopi se implicitna komunikacija poruši, pojavi se vedno prisotno razmerje med močjo in vednostjo, konstelacijo nadomesti hierarhija, diskurz, ki si pribori dominantno vlogo, pa si podredi ostale diskurze. Vse skupaj pa negativno vpliva na teoretski pluralizem v disciplini. Spomnimo se konca prve razprave, ko si dominantno vlogo, ki traja vse do danes, pridobi realistični pristop. Z drugo razpravo se mu pridruži pozitivizem kot dominantna epistemološka usmeritev, konec sedemdesetih pa pride do njune združitve v obliki neorealizma. Na predpostavkah slednjega pride do združitve z neoliberalizmom, s tem pa dobimo še danes dominantno neo-neo sintezo, ki predstavlja glavni tok discipline in hegemonsko odreja ozek okvir četrte razprave. Podrejeni in včasih marginalizirani reflektivistični pristopi, ki temeljijo na anti-/postpozitivizmu, disciplino zблиžujejo s humanističnimi in družbenimi vedami, ponovno pa se obnavlja izgubljena vez s politologijo.

UPORABLJENI VIRI

- Adler, Emanuel (1997) *Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. European Journal of international Relations* 3(3), 319-363.
- Aron, Raymond (1966/1981) *Peace and war*. Malabar: Robert E. Krieger publishing company.
- Baert, Patrick (1998) *Social theory in the twentieth century*. Cambridge: Polity.
- Benko, Vladimir (1997) *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Benko, Vladimir (2000) *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Brglez, Milan (1996) O razvoju teoretičnega razmišljanja o mednarodnih odnosih. *Teorija in praksa* 33(1) 18-35.
- Brglez, Milan (2000) Za realistično razumevanje in razlago institucionalizacije mednarodnih odnosov. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXVII(197), 107-134.
- Brglez, Milan (2006) "Pomen nepozitivističnih epistemoloških in realističnih ontoloških predpostavk za osmišljanje mednarodnih odnosov in metodologije njihovega proučevanja" (doktorska disertacija). Ljubljana: FDV.
- Bull, Hedley (1966) International theory: The Case for a Classical Approach. V Klaus Knorr in James N. Rosenau (ur.) (1969) *Contending Approaches to International Politics*, 20-38. Princeton, New York: Princeton University Press.
- Bull, Hedley (1977) *The Anarchical Society*. London: Macmillan.
- Buzan, Barry (1995) The Level of Analysis Problem in International Relations Reconsidered. V Ken Booth in Steve Smith (ur.) *International Relations Theory Today*, 198-216. Cambridge: Polity Press.
- Buzan, Barry (1996) The timeless wisdom of realism. V Smith Steve, Ken Booth in Marysia Zalevski (ur.) *International theory: positivism and beyond*, 47-65. New York: Cambridge University Press.

- Buzan, Barry in Little, Richard (2001) Why international Relations has Failed as an Intellectual Project and What to do About it. *Millennium: Journal of International Studies* 30(1), 19-39.
- Carr, Edward H. (1939/1946) *The Twenty Years' Crisis 1919 - 1939*. London: Macmillan Press Ltd.
- Carver, Terrell (2003) Gender and International Relations: Gender/Feminism/IR. *International Studies Review* (5), 287-302.
- Deleuze, Gilles in Felix Guattari (1991/1999) *Kaj je filozofija?*. Ljubljana: Študentska založba.
- Der Derian, James (1995) A Reinterpretation of Realism. V James Der Derian (ur.) *International theory: Critical Investigations*, 363-396. London: Macmillan Press Ltd.
- Dougherty, James E. in Pfaltzgraff, Robert L. (1990) *Cotending theories of international relations*. New York: HarperCollins Publishers.
- Dunne, Timothy (1995) The Social Construction of International Society. *European Journal of international Relations*, 1(3), 367-389.
- Dunne, Timothy (1997a) Realism. V John Baylis in Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics: an introduction to international relations*, 109-123. New York: Oxford University Press.
- Dunne, Timothy (1997b) Liberalism. V John Baylis in Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics: an introduction to international relations*, 147-163. New York: Oxford University Press.
- Elshtain, Jean Bethke (1991) Feminist Themes and International Relations. V James Der Derian (ur.) *International Theory: Critical Investigations*, 340-360. London: Macmillan Press Ltd.
- Feyerabend, Paul (1975/1999) *Proti metodi*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Foucault, Michel (1969/2001) *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Foucault, Michel (1991) *Vednost – oblast – subjekt*. Zbral in uredil Mladen Dolar. Ljubljana: KRT.
- Guzzini, Stefano (2000) A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations* 6(2), 147-182).

- Hoffman, Stanley (1977) *An American Social Science: International relations*. V James Der Derian (ur.) *International Theory: Critical Investigations*, 212-241. London: Macmillan Press Ltd.
- Hollis, Martin (1994/2002) *Filozofija družbene vede*. Maribor: Aristej.
- Hollis, Martin (1996) The last post? V Steve Smith, Ken Booth in Marysia Zalewski (ur.) *International theory: positivism and beyond*, 301-308. New York: Cambridge University Press.
- Hollis, Martin; Smith, Steve (1990) *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford: Oxford university Press.
- Jackson, Robert H. (1995) Political Theory of International Society. V Ken Booth in Steve Smith (ur.) *International Relations Theory Today*, 110-128. Cambridge: Polity Press.
- Jackson, Robert (1996) Is there a classical international theory? V Smith Steve, Ken Booth in Marysia Zalewski (ur.) *International theory: positivism and beyond*, 203-218. New York: Cambridge University Press.
- Jackson, Robert; Sørensen, Georg (1999) *Introduction to international relations*. Oxford: University Press.
- Jarvis, Darryl S.L. (2000) *International Relations and the Challenge of Postmodernism: Defending the Discipline*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Jørgensen, Knud Erik (2000) Continental IR Theory: The Best Kept Secret. *European Journal of International Relations* 6(1), 9-42.
- Kaplan, Morton A. (1966) Traditionalism vs. Science in International Relations. V Klaus Knorr in James N. Rosenau (ur.) (1969) *Contending Approaches to International Politics*, 39-61. Princeton, New York: Princeton University Press.
- Keohane, Robert O.; Nye, Joseph S. (1977/1989) *Power and Interdependence*, 2. izdaja. New York: HarperCollins.
- Keohane, Robert (1988) International Institutions: Two Approaches. V James Der Derian, (ur.) (1995) *International Theory: Critical Investigations*, 279-307. London: Macmillan Press Ltd.
- Knudsen, Tonny Brems (2000) "International Society and International Solidarity: Recapturing thr Solidarist Origins of the English School". Bradford: Paper prepared for

- the 25th Annual British International Studies Associations Conference, 18-20 december 2000.
- Lapid, Yoseph (1989) The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era. *International Studies Quarterly* 33(3), 235-254.
- Linklater Andrew (1995) Neo-realism in Theory and Practice. V Ken Booth in Steve Smith (ur.) *International Relations Theory Today*, 241-262. Cambridge: Polity Press.
- Little, Richard (1995) Neorealism and the English School: A Methodological, Ontological and Theoretical Reassessment. *European Journal of International Relations* 1(1), 9-34.
- Little, Richard (1996) The growing relevance of pluralism? V Smith Steve, Ken Booth in Marysia Zalewski (ur.) *International theory: positivism and beyond*, 66-86. New York: Cambridge University Press.
- Liotard, Jean-Francois (1979/2002) *Postmoderno stanje: Poročilo o vednosti*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Morgenthau, Hans (1946/1974) *Scientific Man vs. Power Politics*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Morgenthau, Hans (1948/1995) *Politika med narodi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Neufeld, Mark A. (1996) *The Restructuring of International Relations Theory*. New York: Cambridge University Press.
- Nicholson, Michael (1996) The continued significance of positivism. V Steve Smith, Ken Booth in Marysia Zalewski (ur.) *International theory: positivism and beyond*, 128-145. New York: Cambridge University Press.
- Osiander, Andreas (1998) Rereading Early Twentieth-Century IR Theory: Idealism Revisited. *International Studies Quarterly* 42, 409-432.
- Rosenau, Pauline Marie (1992) *Post-modernism and the social sciences: Insights, inroads and intrusions*. Princeton: Princeton university press.
- Schmidt, Brian C. (1998) Lessons from the Past: Reassessing the Interwar Disciplinary History of International Relations. *International Studies Quarterly* 42, 433-459.
- Schmidt, Brian C. (2002a) On the History and Historiography of International Relations. V Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons (ur.) *Handbook of International Relations*, 3-22. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications Ltd.

- Schmidt, Brian C. (2002b) Together again: reuniting political theory and international relations theory. *British Journal of Politics and International Relations* 4(1) 115-140.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, elektronska izdaja. Državna založba Slovenije.
- Smith, Michael Joseph (1986) *Realist Thought From Weber to Kissinger*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Smith, Steve (1995) The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory. V Ken Booth in Steve Smith (ur.) *International Relations Theory Today*, 1-37. Cambridge: Polity Press.
- Smith, Steve (1996) Positivism and beyond. V Steve Smith, Ken Booth in Marysia Zalewski (ur.) *International theory: positivism and beyond*, 11-46. New York: Cambridge University Press.
- Smith, Steve (1997) New Approaches to International Theory. V John Baylis in Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 165-190. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, Steve; Owens, Patricia (2005) Alternative Approaches to International Theory. V John Baylis in Steve Smith (ur.) *The Globalisation of World Politics: An Introduction to International relations*, 271-293. Oxford: Oxford University Press.
- Sylvester, Christine (1996) The contributions of feminist theory to international relations. V Smith Steve, Ken Booth in Marysia Zalewski (ur.) *International theory: positivism and beyond*, 254-278. New York: Cambridge University Press.
- Thies, Cameron G. (2002) Progress, History and Identity in International Relations theory: The Case of the Idealist-Realist Debate. *European Journal of International Relations* 8(2), 147-185.
- Tickner, Ann J. (1988) Hans Morgenthau's Principles of Political Realism: A Feminist reformulation. V James Der Derian, (ur.) (1995) *International Theory: Critical Investigations*, 53-71. London: Macmillan Press Ltd.
- Tickner, Ann J. (1997) You Just Don't Understand: Troubled Engagements Between Feminists and IR Theorists. *International Studies Quarterly* 41(4), 611-632.
- Tickner, Ann J. (2002) Feminist Perspectives on International Relations. V Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons (ur.) *Handbook of International Relations*, 275-291. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications Ltd.

- True, Jacqui (2002) "Engendering international relations: What difference does second-generation feminism make?". V Working Paper 2002/1, Department of International Relations, Australian National University, <http://eprints.anu.edu.au/archive/00001920/01/02-1.pdf> (23.6. 2005).
- Vasquez, John A. (1995) The Post-Positivist Debate: Reconstructing Scientific Enquiry and International Relations Theory After Enlightenment's Fall. V Ken Booth in Steve Smith (ur.) *International Relations Theory Today*, 217-240. Cambridge: Polity Press.
- Veliki angleško - slovenski slovar*, elektronska izdaja. Državna založba Slovenije.
- Vigneswaran, Darshan; Quirk, Joel (2004) "International relations' first great debate: Context and tradition". V Working Paper 2004/1, Department of International Relations, Australian National University, http://rspas.anu.edu.au/ir/pubs/work_papers/04-1.pdf (22. 6. 2006).
- Waltz, Kenneth N. (1979) *Theory of International Politics*. Reading, Mass.: Addison-Wesley Publishing Company.
- Wæver, Ole (1996) The rise and fall of the inter-paradigm debate. V Smith Steve, Ken Booth in Marysia Zalewski (ur.) *International theory: positivism and beyond*, 149-185. New York: Cambridge University Press.
- Wæver, Ole (1997) Figures of international thought: introducing persons instead of paradigms. V Iver B. Neumann and Ole Wæver (ur.) *The Future of International Relations: masters in the making*, 1-37. London, New York: Routledge.
- Wæver, Ole (1998) The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations. *International Organization* 52(4), 687-727.
- Wendt, Alexander (1992) Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization* 46(2), 391-425.
- Wendt, Alexander (1999) *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wight, Colin (2002) Philosophy of Social Science and International Relations. V Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons (ur.) *Handbook of International Relations*, 23-51. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications Ltd.

Wight, Martin (1966) Why is There no International Theory? V James Der Derian (ur.)
(1995) *International theory: Critical Investigations*, 15-35. London: Macmillan.

Wight, Martin (1991) *International Theory: The Three Traditions*. Leicester, London:
Leicester University Press.